

GAMMAL ALLMOGESLÖJD
❖ FRÅN MALMÖHUS LÄN ❖
❖ UTGIFVEN AF LÄNETS ❖
❖ HEMSLÖJDSFÖRENING ❖

HVITVARUSLÖJD

HÄFTET 6

MALMÖHUS LÄNS HVITVARUSLÖJD

Fig. 274.

Ljunits härad.

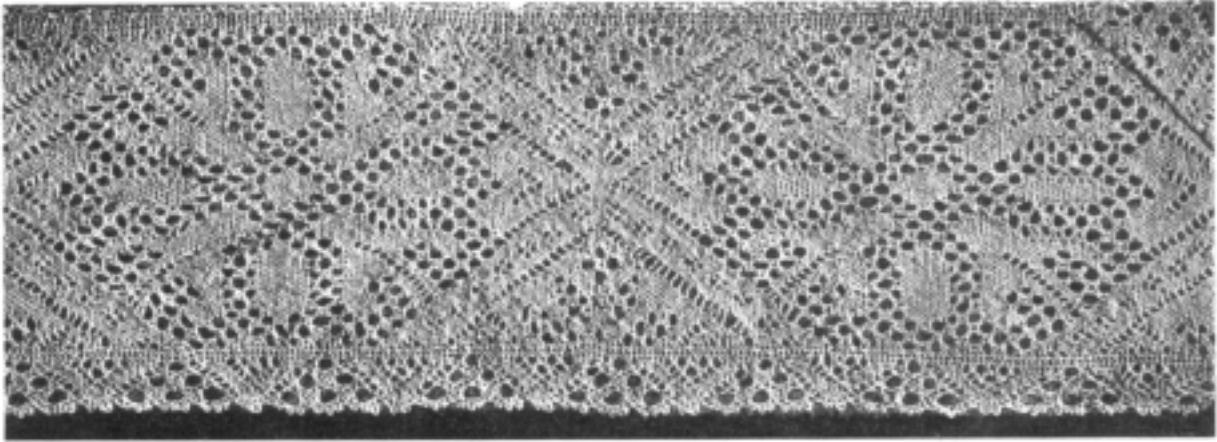

Fig. 275.

Herrestads härad.

HVITVARUSLÖJD.

I hvilken nära frändskap den folkliga slöjds olika tekniker stå till hvarandra vet hvar och en, som känner denna slöjds karaktär och utveckling inom skilda bygder och länder.

Jämför man t. ex. de skånska hålsömnaderna och spetsarna med rödlakan och flamskt — de båda konstväfnadsslag, som skildrats i föregående fem häften af denna bok om "gammal allmogeslöjd från Malmöhus län" — då framträder starkt frändskapen dem emellan, ty ehuru de vid första anblicken kunna tyckas vara hvarandra helt olika, präglas de dock af samma typiskt fasta tyngd. Hålsömmar och trädde spetsar äro liksom dessa två väfnadsslag utförda genom en stoppad trädning på varpen, och väfnadernas ornamentala mönster gå igen på spetsar och hvitsömnader. Man kan därför med fullt skäl säga, att dessa senare med all yttre olikhet dock äro direkta afkomlingar af de mönsterrika flamsk- och rödlakansväfnaderna, hvilkas teknik och mönster här anpassats för annat material och bruksändamål.

Det har därför synts oss, att hvitsömnader och spetsar skulle väl förmedla öfvergången här i vår bok från dessa tunga konstväfnader till broderier i schattersöm och tvistsöm samt väfnader i krabbasnår, dukagång, munkabälte, opphämta och rosengång, hvilka alla utgöra hvar på sitt sätt intressanta inslag i Skånes rika kvinnoslöjd, om de än till både egenart och tekniskt utförande skilja sig högst betydligt från rödlakan och flamskt.

Vi ha därför ej tvekat att här i vår bok bryta följderna af konstväfnadsslagen och ägna detta 6:te häfte åt en ny gren af vår hembygds slöjd nämligen åt hvitsömnader och spetsar, hvilka, synnerligast inom länets sydliga bygder, med sina fast och tätt inträdda bildrika mönster närmast gifva intryck af att vara fina väfnader, hållna endast i hvitt. De stamma äfven ursprungligen just från de trakter af länet, där rödlakan och flamskt rikast blomstrat, och tillsammans med dessa spetsar och hålsömmar från sydöstra och västra Skåne återgifva vi i detta häfte äfven en del andra vackra hvitsömnader, som visserligen ej kunna sägas stå i något direkt sammanhang med ofvannämnda väfnader, men som medtagits för att fullständiga bilden af den sömnadskonst i hvitt, hvilken af ålder idkats inom länet. Liksom det har blifvit sagdt om Skånes konstväfnad att den är utförd "med ränning af arbete — inslag af dikt", så kan med allt skäl detta äfven sägas såväl om de skånska spetsarna med sina i det oändliga växlande mönstersammansättningar af stjärnor, hjärtan, kors, tulipaner och rosor som om de i liknande mönster fint utsydda stoppade hålsömmarne och om "udskårssömmen", "bottensömmen" och alla öfriga sömnader och flätningar, hvilka som olika led ingå i skånsk hembygdsslöjd. Med sin rikedom på mönstermotiv tälja de sägner från hembygden, och de egendomligt klingande namn, som folkfantasierna klädt dem uti, ljuda för oss som sagotoner från slätt och strand och skog ur längst försvunnen tid.

Om möjligt ännu mer än i väfnaderna ser man, när man beundrande granskar de mönsterrika spetsarna och de fint utsydda hålsömnaderna, lefvande för sig den outtröttliga flit och den håg till konstrikt arbete, som besjälade de kvinnor, hvilka arbetat dem. Förvisso ha de förstätt konsten att väl använda sin tid och att troget "verka medan dagen är". Ligger man så härtill att dessa invecklade mönster äro sydda, knyplade och trädde med den finaste hemspunna tråd af de samma kvinnor, som mjölkade gårdens kor, skötte hemmets alla hvardagssysslor och väfde allt, hvad detta hem behöfde af nyttighetsvaror och af prydnadsväfnader, då kan man ej annat än stå undrande och beundrande inför denna arbetsgärning.

De oräkneliga små, fasta, jämna stygn, hvarmed hålsömsbårderna äro utsydda i fantasirikt hopfogade mönster, sjunga än i dag på brudgumsskjortor, på örngottsvar och förningsdukar, på klutar och bröllopsnäsdukar de oförtrutna arbeterskornas lof; allmogekvinnans obetvingliga lust att försköna sitt hem och att utsmycka hvad därtill hörde ter sig kanske allra mest rörande för oss just i hennes hvitsömnader och spetsar. Enligt gamla utsagor var det i regel redan i fädernehemmet som helt ung som hon började konstrikt sömma de olika persedlar hon skulle bära som brud och föra med sig till det nya hem, där hon beredde sig att lefva sitt lif så som fädren gjort det, och som hon ej skulle lämna, förrän hon efter en lång och vackert fylld arbetsdag skulle bäras till hvila i hägn af den gamla hvita kyrkan. Hon sydde med ifver som helt ung flicka den fina bröllopsklut hon skulle iklädas efter vigseln som symbol på hennes värdighet som gift kvinna. Och hon arbetade äfven konstrikt utsydda föreningsdukar och örngåttvar, och på själfva bröllopsnäsdukens utsmyckning nedlade hon mycket af sin bästa omsorg. Till sist sydde hon äfven brudgumsskjortan åt den man hon lofvat följa i nöd och lust. Ända till fram på

1700-talet har det varit sed äfven i adliga släkter, att fästmän skulle sy brudgumsskjortan åt sin blifvande man — det var ett gammalt skrock, att det bar olycka för framtiden, om hon ej gjorde det. Inom allmogehemmen kvarlefde detta bruk långt in på 1800-talet, och otaliga äro de bröllopskjortor, som präktigt utsyttts med genombrutna mönster af hjärtan, riddarkors och åtta-bladsrosor, inramade med smala ränder i "ljusgull" och "sjubladsrosor", och där på höga kra-gar, kantade med spetsar, mönster i "hjortataggar", "riddarsporrar" och "trissahjärtan" form-ligen trängdes med hvarandra om platsen.

Utan att själfva ana det ha de skånska allmogedöttrarna med tusentals små nästan osyn-liga stygn skapat mästerverk af sömnadskonst och knyppling, som i århundraden gått i arf inom deras släkt, och hvilka, sedan hon själf för länge sedan är död och hennes namn ofta nästan glömts af hennes barnbarns barn, dock gömmas och äras som fäderneärfda minnen — minnen, som binda forntid vid nutid, och som på sitt fina mönsterspråk tyckas vilja säga till den bråd-skande tid, som nu är: "det som med trofast sinne och konstförfarna händer skapas i kärlek, det skall lefva trots växlande tider och växlande smak, ty det har en ungdom, som ej förgår".

Naturligtvis ha ej alla forna tiders allmogedöttrar varit i lika grad skickliga i att föra nål och knyppelpinnar, och man ser ganska stor skillnad på deras arbete, men de flesta af dessa äga dock alltid något af bestående värde öfver sig, och det finns många af dem som äro verkliga små mästerstycken. Af gamla berättelser att döma har inom vissa bygder vid olika tidpunk-ter funnits enstaka särskildt slöjdbegåfvade kvinnor, som satt sin särskilda prägel på sömnaden eller knypplingen inom sin trakt och som äfven lärt de uppväxande "gåradöttrarna" att sy konstso-m och arbeta vid "knyppelskrin". En ännu lefvande 75-årig knypplerska berättar, att hon vid åtta års ålder lärde göra sina första spetsar af en "nabokvinna", därför att hennes egen mor glömt bort konsten och låtit sitt knyppelskrin stå obegagnadt i många år. Och så har nog under alla tider inträffat. Helt säkert måste både konstso-m och knyppling läras vid unga år — medan man är "kvick i tankar och kvick i fingrar" för att begagna ett allmoge-uttryck — och man förstår lätt, att de gif-ta kvinnorna blott i undantagsfall kunde ha tid och ro att syssla med dessa tidskräfvande prydnadsarbeten.

Ägarinnan af en gammal vacker förningsduk från Wemmenhög brukar berätta en historia, som kastar ljus både öfver hålsömsarbetenas tillkomst och öfver den arbetsglädje, hvarmed de frambragts. Vi återge den därför här. Kersti Svensdotter, född 1765 i Östra Wemmenhög, älskade liksom alla flickor af sin släkt att väfva och sömma och isynnerhet stod hennes håg till att sy genombruten "udskärssöm" med hjärtan, fyllda af små rosor, och med stora rutade åtta-bladsstjärnor. Som hennes mor var en sträng och noga husmor, ville hon dock framför allt, att dottern skulle sköta hemmets sysslor med mjölkning och bakning och smörkärning, och hon tyckte alls ej om det myckna sömmandet af prydnadsarbeten, som hon visserligen själf också i sin ungdom haft lust till, men som hon nu kommit att finna öfverflödiga och till ingen nytta. Dottern såg sig därför ingen annan råd än att i smyg för modern, på stunder, som hon kunde taga sig ledigt, klippa och sy den lockande "udskärssömmen". Till slut tillgrep hon ock i sin

ifver den utvägen att sitta och sy på söndagarna. Den vackra genombrutna förningsduk, som hon sydde sig till sin hemgift, den blef hennes söndagsarbete under långa månader, och hon sömmade den full af "riddarkors" och "dubbelhjärtan", af "sjubladsrosor" och "ljusgull". I sitt eget hem hade hon sedan i många år stor glädje af den. Den togs fram vid alla helger och fester och breddes på det långa bänkbordet framför fars plats vid bordsändan, eller den knöts kring spettekakan, när man skulle köra bort till gilles. Hon visade för barnen alla de många insydda mönstren och gladdes åt det minnesspråk de talade.

Men så kom en tid, då hon blef tungsint och grubblande, och då greps hon så småningom af ånger och ruese öfver att hon kunnat göra den synden att på söndagarna sy alla dessa världsliga mönster, och hon fick liksom en bestämd anmaning att göra sig af med denna duk, som tillkommit genom sabbatsbrott. Den blef henne ett plågående minne om synd och olydnad. Skänka den till någon af sina närmaste ville hon ej — den kunde ju bringa dem olycka — och bränna upp den kunde hon ej förmå sig till. Hon fick då ingifvelsen att bära bort den långt från hemmet och breda ut den på en äng, där någon "vildt främmande människa" skulle kunna komma och finna den och taga den med sig — så skulle duken dock ej förgås. — Emellertid kunde hon aldrig få den ur sina tankar, och när veckor och månader gått förbi, vandrade hon åter i all tysthet bort till ängen för att spana efter duken, och där fann hon den liggande orörd på samma plats, där hon lagt den. Hvitare än någonsin låg den där blekt af sol och sommarregn. I samma ögonblick hon återsåg sin duk, förnam hon klart, att Gud ej längre var henne gramse för hennes sabbatsbrott, utan att det var hans mening, att hon skulle få behålla själf sitt ungdomsarbete. Med glädje bar hon åter duken till sitt hem, och än i dag bevarar hennes sonsons dotter den. Ingenting hon äger är henne dyrbarare än detta gamla, af sol och dagg och sommarväder blekta minne.

Många liknande gamla sägner och berättelser skulle de åldriga sömnaderna och spetsarna kunna förtälja, om deras tusen små stygn hade tungor att tala med, men äfven dem förutan ha de fått gåfvan att berätta mångt och mycket för dem, som lärt sig älska dem ute i deras rätta hemvist, där sol skiner och storm hviner kring trygga, hvitrappade gårdar. Det bor i dessa foster af en flit och ett tålmod, som aldrig brustit, en ton ur folkets själ, som aldrig förstummas, för den som en gång börjat höra den ljuda.

Vid efterspaningar af hvitsömnader och spetsar visar det sig, att samma förhållanden råda här som med afseende på väfnaderna, nämligen att de äro i hög grad olikartadt utvecklade till teknik och mönster i olika trakter af länet. Liksom väfnaderna till sin karaktär bli tyngre och präktigare, ju längre man kommer mot söder inom Malmöhus län, så är detta äfven fallet med sömnaderna, och de fint mönsterrika skånespetsarna finnas blott längst i söder.

Sömnaderna kunna indelas i 6 olika grupper, nämligen "stoppsöm", "udskårssöm", "bottensöm", "Frosta-söm", trädde spetsar på knuten botten och tyllsömnad, hvaraf det förstnämnda slaget hufvudsakligen finnes i sydost i Herrestad och Ljunits. Udskårssöm har sin vackraste utveckling inom Herrestad-Ljunits och Torna. Bottensöm är af ålder sydd i hela västra delen

af länet från Skytts till Luggude i häraderna utmed Öresund; de vackraste profven på denna gamla sömnad återfinnas för närvarande i Bara härad. Frostasöm förekommer öfver hela länet, mest dock i norr och väster. Trädda spetsar på knuten botten höra äfven hela länet till och likaså tyllsömnaderna, som äro rikast mönstersydda längst i norr.

I sydost nere i Herrestad och Ljunits har produktionen af stoppsöm och udskårssöm alltid varit rikast, och för dessa bygder äro de särskildt karakteristiska. De ha äfven här måhända nått sin största fulländning inom länet och stå därvidlag jämsides med dem från Ingelstads härad i Kristianstads län. De representera två skilda sömnadstekniker men vandra här sida vid sida och ha båda af ålder sytts på bröllopsklutar, brudgumsskjortor, förningsdukar, bröllopsförkläden och brudadukar.

Stoppösömmen träs fast och tätt med små fina stygn öfver varpen, sedan inslagstrådarna blifvit utdragna till den bredd man vill ge bården. Den sys med noggrann beräkning full af allehanda rätlinjiga ornamentala mönster, hvilka i folkets mun fått humoristiska och målande namn, som ofta tyckas ge genljud från medeltiden. "Åttabladsstjärnan", "riddarstjärnan", "sjubladsrosor", "tulipaner i klunga", "tulipanos", "skack med stjärnor", "skack och gaflar", "timaglas och gaflar", "hjortatagg", "rungenomshjärtan", "trissahjärtan", "kruckehjärtan", "riddarkorset", "tärningabården", "grenahål", "ljusgull", äro alla namn på olika mönster, och dessutom finnas ännu många, som äro odöpta, eller hvars namn gått förlorade. I olika sammansättningar finnas dessa mönster i oändlig mångfald, och sällan finner man t. ex. banden på de olika klutarna utsydda i alldeles samma mönster. De sömmande flickorna ha hvar och en efter sin smak valt ut af de gamla mönstren hvad som tilltalade dem mest och sedan hopfogat dem efter sitt eget sinne eller, såsom man ännu hör dem säga, "diktat ihop ett mönster åt sig". Ofta uppstod troligen mönstersammansättningen helt enkelt under syendet, utan att man kanske från början haft någon klar afsikt med hur det skulle te sig. Hvad särskildt klutbandens utsmyckning angår vet man, att spetsen, som kantade dem, oftast knypplades efter den stoppsömsbård, som först blifvit sydd på dem, och detta visar en förvånande skicklighet uti att i en helt annan teknik omsätta det sydda mönstret.

Af *udskårssöm* ser man ypperliga prof på brudgumsskjortor och förningsdukar från Herrestads och Ljunits härad samt på örngåttsvar och förningsdukar inom flera andra härad, såsom Wemmenhögs, Skytts, Oxie, Bara och framför allt i Torna, där breda bårder sömmats med en konstmässighet, som endast kan jämföras med gammal klostर्सöm, hvilken troligen äfven i flera fall varit deras förebilder.

"Udskåret", som sömmen i många trakter helt enkelt kallas, arbetas ej på samma sätt som stoppsöm. Här utdragas inga trådar, men sömmen erhåller sin genombrutna prägel därigenom att både varpens och inslagets trådar utklippas till smärre och större fyrkantiga hål, hvilka omsorgsfullt kringsys och fyllas med konstrikt sydda stjärnor och rosmotiv. Utikring detta hål och sammanfogande dem till olikartade ornament sys därefter plattsömbroderier och ränder i "språngsöm". Resultatet blir oftast mycket rikt dekorativt, och "udskåret" har sin bestämda

förebild i den praktfulla italienska reticellasömmen, som med klostersistrar från Sydeuropa vandrat världen ikring och äfven nått fram till Sydskånes allmogehem, där slöjdifriga kvinnor så småningom gifvit mönstren en annan karaktär än dess italienska. Många udskårsrutor visa dock samma fina och invecklade motiv som den italienska reticellasömmen och kunna tyckas vara direkt kopierade efter sådana förebilder. Alldeles samma mönster eller åtminstone mycket närbesläktade sådana återser man för öfrigt på många ställen i världen, såsom i Flandern, i Sydtykland, i Frankrike och ända upp i nordligaste Norge, där de sytts på ungefär samma sätt som i Skåne, och där denna söm äfven går under namn af "udskaarssøm".

I Herrestads och Ljunits härader hör äfven hemma den ålderdomliga sömnadskonst, som där kallas *språngsöm* eller helt enkelt "språngadt". Den förekommer mycket ofta som infattning kring eller fyllnad uti udskårs-mönster, men man ser äfven dukar med rutor och bårder helt sydda i språngsöm. I denna utdrages ej trådarna, men de måste dock noggrant räknas, så att alla stygn bli alldeles likmässiga. De sys till små fyrkanter och tilldragas ganska hårdt, så att ett hål uppstår i lärtet för hvarje stygn, och genom alla dessa små springor får sömnaden liksom en prägel af att vara genombruten. Ofta ser man dock blott föga af mönstrets olika motiv, och det är vanligtvis ganska svårt urskilja de med så mycken omsorg och möda insydda ornamenten af hjärtan, stjärnor, kors och rutor. "Språngadt" är en ytterst arbetsam sömnadsteknik af ålderdomlig karaktär. Den ställer de största kraf på noggrannhet och eftertanke vid utförandet men är mera intresseväckande än vacker och dekorativ. Man ser den ofta på gamla sömnader från Danmark och Norge.

I västra Skåne i häraderna utmed Öresund finns däremot en synnerligt dekorativ hvitsöm, nämligen den mönsterrika och fint genombrutna *bottensömmen*, som äfven sedan gammalt sytts mycket i Danmark och Norge, där den går under namn af "dobbelt udtræksøm". I hela södra Tyskland har den sytts ofantligt mycket, och i Norrland finns den mycket närbesläktade näfversömmen, som dock ej sys på samma sätt, men som färdig gör ungefär samma intryck. Bottensöm tillverkas på så sätt att varp och inslagstrådar utdragas på jämna afstånd, hvarigenom en fint rutad botten uppkommer, hvilken sedan med snärjestygn sys fast och jämn. Arbetet är långsamt, och resultatet blir någonting liknande de öfver kafvel knutna spetsunderlagen, endast att bottensömmens rutning blir mycket finare och mjukare än den knutna nätbotten. På rutningen inträs sedan med otvinnad tråd olika mönster, ofta mycket dekorativa, och inuti rutorna eller de andra figurerna sys med fin tråd olika små stjärnbottnar. Bland ornamenten på dessa sömnader tyckas somliga t. ex. det så kallade korsriddaremönstret från Skytts, märkt med åratalet 1765, vara hämtat direkt från någon utländsk förebild, andra åter såsom de på örngåttsbården från Bara med lejon, änglar och lifsträd vara omformade eller "hopdiktade" på bygdens språk. Måhända äro de helt enkelt omskrifningar af lejonen, änglarne och träden på flamskväfnaderna.

Den så kallade *Frostasömmen* är egentligen en art bottensöm. Äfven här utdragas varp och inslagstrådar till en fint rutad botten, men denna snärjes ej färdig för sig, utan samtidigt

med att rutningen sker, insys med tunn tråd en liten stjärna i hvartannat af de små fyrkantiga hålen, och hela sömnaden växer så småningom färdig till ett tunnt och fint stjärnmotiv utan något egentligt mönster. Denna sömnad återfinnes inom många olika härader såsom delar af andra mönsterfyllnader i rutor och stora stjärnor m. m., men den kallas allmänt för *Frostaöm* därför att man i Frosta härad funnit brudgumsskjortor, där hela bröstet är utsytt i denna genombrutna stjärnsöm, inramad af ränder i "ljusgull", "fembladsrosa" eller "tärningrand".

Den glesa snärjhålsömmen, som har tycke af stoppad hålsöm men är mycket tunnare än denna och rör sig med enklare mönster, har Skåne gemensam med alla Sveriges olika bygder. Den sys här alltid i smala ränder och användes mest att därmed inrama bredare bårder i annan sömnad.

Från de olika hålsömmane öfvergå vi nu till en sömnadsart, som är betydligt mindre arbetssam och konstmässig, men som dock är vackert prydnad och ger ett nytt prof på skåneslöjdens mångsidighet. Det är *trädning* och *broderi på tyll och moll*, som med olika mönster och till skilda bruk har sin hemort inom hela Malmöhus län. I Herrestad och Ljunits förekommer trädning på tyll endast på spetsar, som pryda klutbanden, och dessa äro alltid trädde i rätlinjiga ornament, liknande dem på dessa traktens knypplade spetsar och öfverensstämmande med bandens hålsömsbårder. I större mängd tycks dessa tyllspetsar dock aldrig här tillverkats, och de ha ej alls utträngt de knypplade spetsarna, hvars gedigna karaktär de sakna, ehuru de upptagit deras mönster.

Ej heller i Torna och Bara ha tyllbroderier varit särdeles mycket sydda, ehuru de sparsamt förekomma äfven här i form af utvikna kragar med blomstermönster. De broderade tyllklutar, som i länets flesta härader varit så omtyckta och mycket begagnade, ha inom Torna och Bara aldrig vunnit insteg. Kvinnorna där ha hållit troget fast vid sin gamla enkla linneklut med dess medeltida form af dok, omslutande ansiktet och döljande håret. Den verkar strängt enkel, nästan klosterlig och har ingen annan prydnad än en smal fäll, tillsydd någon gång med "fembladsrosa", men oftast endast med en hålrand. Af alla Skånes häradsklutar är den från Torna och Bara den flärdfriaste, den som verkar mest gammaldags.

I Wemmenhögs, Oxie, Harjagers, Färs, Frösta, Onsjö, Rönnebergs och Luggude härader ha under senare tider alltid till bröllops- och högtidsdräkterna begagnats klutar och kragar och i flera af dessa härader äfven förkläden af tyll eller moll med trädning och broderi i många olika mönster af ornament och blommor. Kvinnorna i dessa härader ha uppöfvat sin färdighet i att utsy dem på många olika sätt, och i blommor och blad ha de ofta insatt konstrikt genombrutna bottnar. I motsats till den öfriga kvinnoslöjden från Malmöhus län bli tyllbroderierna mönsterrikast och mest utsmyckade ju längre man kommer mot norr, och i Luggude kan man säga, att broderandet på tyll och moll nått sin största fulländning och sina rikaste mönster.

Bland länets sömnader på linne finns en ganska dekorativ art af plattsöm, oftast sydd enbart i rödt eller i blått och rödt. Ehuru den strängt taget ej kan räknas till *hvitsömnadernas*

klass, ha vi dock här i denna del af vår slöjdbok insatt ett prof därpå, då den till teknik om ock ej till färg tillhör den grupp hemslöjdsarbeten vi här sysselsätta oss med. Det arbete, hvarom här är fråga (fig. 357), är ett brudförkläde från Ljunits härad, som bevarats oförändradt till sina hela anordning sedan den bröllopsdag 1832, till hvilken det blifvit förfärdigadt. Arbetet är sydt på ett stycke fyrkantigt tyg men är hopfäst till en trekant med en mängd små kulörta sidenrosetter. Plattsömsmönstren i de fyra rutor, som fylla dukens hörn, äro af samma rätlinjiga typ som mönstren på de stoppade hålsömmarna och tyckas direkt nedstamma från rödlakansornamentiken i sydöstra Skåne. Därmed sammanhänger kanske det förhållande, att dessa kulörta plattsömsbroderier oftast förekomma i Herrestad och Ljunits — i dessa det mångmönstrade rödlakanets stambygder inom länet.

Spetsknypplingens konst har inom Malmöhus län af ålder varit koncentrerad nere i Herrestads och Ljunits härad, där den utvecklats sig i hög grad intressant och egenartadt. Visserligen förekomma äfven i länets västra och södra härad på skjortor, förningsdukar och klutband ett slags tämligen grofva och glesa spetsar, som af allt att döma äro knypplade i hemmen direkt för de persedlar, hvarpå man nu finner dem använda. Man kan sluta detta där-af, att de ofta ha samma rätlinjiga mönster som de stoppade hålsömmarna, ehuru mycket förstorade och förenklade. Rutor, hjärtan och skack äro deras vanligaste mönster, och såsom folkkonst ha de ej något synnerligt intresse. I hela västra Skåne tycks denna knyppling tidigt blifvit bortlagd, men nere i sydost har den däremot på ett litet område, omfattande Herrestads härad af Malmöhus län och Ingelstads härad af Kristianstads län, ända fram till våra dagar fortlefvat. Den har också där utvecklats till en ytterst stilfull knypplingskonst och skapat en rikedom af lika intressanta som vackra spetsar af en så själfständig typ, att man inom spetsar från alla länder förgäfves söker deras like. De så kallade Ystads- eller Tosterups-spetsarna äro i sitt slag enastående bland alla nordiska spetsar och, ehuru det enligt gamla sägner skall vara genom invandrade främlingar från andra sidan Östersjön som kvinnorna på Herrestads och Ingelstads slätter skola ha lärt sig den fina och invecklade knypplingskonst de ännu idka, söker man fåfängt bland Rysslands och Tysklands många spetsorter någon direkt förebild till dem.

De sydsåkanska spetsarna äro till teknik som karaktär helt egenartade och knypplas utan utprickade mönster, med knappnålar endast fästade i spetsens båda yttre kanter. Kvinnorna, som arbeta dem, måste således antingen ha att följa ett spetsprof, liggande på "knyppelskrinet", eller också ha spetsens mönster klart framför sig i sitt minne, hvilket med vanda knypplerskor mestadels torde vara fallet. Denna knyppelkost ställer stora kraf på sina utöfvare. Här behöfs ej endast handens skicklighet men i all synnerhet en samlad och klar tankeförmåga för att hålla i hop arbetets invecklade gång, ty skånespetsarna äro utan jämförelse de mest svårtillverkade af alla nordiska spetsar. Till de bredare mönstren fordras många hundra pinnar, och man kan lätt tänka sig, hur svårt det skall vara att leda alla dessa knyppelpar riktigt fram genom de tätt sammanpackade mönstrens alla irrgångar på knyppeldynor, där ej den ringaste antydning till dem finnes utsatt. På det närmaste besläktade äro spetsarnes mönster med de stoppade hålsömmarnes, och såsom här redan är nämnt, tyckas de ofta ha knyppelplats direkt efter dem för att passa till avslutning på hålsömmade klutband och skjortkragar m. m. Så godt som alla stoppsömnadens mönster återfinns man även på de spetsar, hvarom här är fråga, och de tycks ha vuxit fram sida vid sida. Men ännu motivrikare äro dock spetsarna, och vi kunna nämna flera namn, som höra dem men ej sömnaderna till, såsom: "riddarsporrar", "krokamönstret", "sporrakringla", "tre-" och "femhålstagg", "lysråd", "sotrynen" m. m.

Enligt gamla uppgifter skall således, som vi redan nämnt, denna fina spetskonst genom främlingar "hin sidan hafvet" kommit till sydöstra Skånes allmogehem, men om tiden, när detta skall ha skett, saknar man närmare kunskap. Att konsten att knyppla har gamla anor inom dessa hem är i hvarje fall obestridligt, liksom äfven att de impulser till spetstillverkning, som kommit fjärran ifrån, bland bygdens kvinnor funnit den jordmån de behöfde för att kunna utveckla sig till en rik och själfständig folkkonst, buren af deras medfödda slöjdanlag och deras gåfvor att kunna få en mångfald af mönster att växa fram ur de motiv, som gifvits dem.

Spetsar, knypplade utan utprickade mönster, arbetas på många olika platser i världen och i Sverige bland annat i Dalarna. Men de alster af knypplingskonst, hvilka växa fram på knyppelskrinen i Herrestad och Ingelstad, äro så olika som det väl kan tänkas dem, som exempelvis se dagen i Rättvik, Gagnef eller Leksand. De äro tydligt barn af olika luftstreck och af olika kvinnotankar, men intressanta hvar på sitt sätt såsom uttryck för den gamla odlingen i allmogehemmen vid södra kusten af Östersjön och i dem kring Siljans stränder. Dalaspetsarna äro tunna, luftiga och gläsa, med mönster såsom af granspiror och furubarr och af stora stjärnor; de verka dekorativt eleganta, under det att de skånska äro fasta, tunga, myllrande av frodigt växlande mönster, och ofta med karaktären af att vara ett stycke fint och motivrikt rödlakan, väfdt endast i hvitt.

Knutna och *trädde* spetsar, som till karaktär men ej till teknik stå bottensömmen nära, finnas sedan gammalt inom länets alla häradar, men äfven de uppträda i ganska olika mönster inom olika trakter. Nere i söder, i Herrestad och Ljunits sys de alltid med samma rätlinjiga mönster, som präglar alla alster af kvinnoslöjd härifrån. De träs här som för öfrigt öfverallt

dels med groft otvinnadt garn, dels med tråd i olika finlek. På det knutna nätunderlag, hvarpå dessa spetsar arbetas, går rutningen här i Herrestad och Ljunits *diagonalt*, i öfriga delen af länet går den däremot nästan alltid *rakt*. Mönstren i andra härader visa många olika sammansättningar af rutor, hjärtan, kors och stora rosor, men därigenom att nätets rutning löper så olika få alla mönstren en helt olika karaktär mot de från sydöstra Skåne. Ett i Torna och Bara mycket älskat mönster har varit "lilla gåspigan", som ses i många olika sammansättningar och variationer och tycks leda sitt ursprung från utländska mönsterböcker.

Särskildt i Wemmenhögs härad finns en knuten och fint utsydd spets af helt annan typ än de här nyss beskrifna. På den ganska fint rutade botten äro sydda stjärnmotiv med en ornamental prägel, som påminner om italienska reticellaspetsar, ehuru de ej ha dessas fasta tyngd och klart utformade ornament. Men möjligen äro dessa ganska egendomliga syningar på nätbotten afkomlingar af de gamla förnäma reticellaspetsarna, hvilka redan under medeltiden syddes i Italien och sedan klostervägen vandrat upp till Norden. De finnas dock ej kvar i Skåne i större mängd. De vi känna inom Malmöhus län ses alltid såsom infällningar i örngåttsvar, och oftast kan man leda deras ursprung tillbaka till Wemmenhög, ehuru vi funnit dem äfven i Bara och Tornahem.

Ännu en art af hvitvaruslöjd har Malmöhus län att framvisa, nämligen *fransflätningarna*, som af ålder tillverkats i alla härader. Rikast i mönster äro de i söder, enklast i norr. De äro arbetade af linneväfnadens varptrådar, som kvarlämnats till en viss längd, sedan väfven afslutats. Af dessa flätas sedan många sinnrika mönster. Detta sker vanligen med tre dubbla trådar åt gången, och mönstren förlöpa med små korta flätningar, som korsa och bryta hvarandra öfverallt, där figurerna så fordra. Dessa flätningar, som i många trakter helt enkelt kallas "trä", användas som fransar på dukar, på "hanklen" och på de långa smala "likhanklen", hvarmed den dödes kista bars till grafven. Meterlånga lister af dylika fransar finner man någon gång bevarade på "kistebonn" i gamla gårdar, och de sägas ha använts i gamla tider att hänga upp utmed takbjälkar och på hyllor, när stugan skulle dragas till fest. Någon gång finner man äfven flätningar, utförda till mellanverk och insatta i örngått.

Liksom hålsömnaderna och spetsarna ha också flätningarna sina särskildt namn af folkligt ålderdomlig klang, såsom "sällabonn", "dubbelhjärtan", "tulipanaros", "åttabladsros", "spetrutan", "gaflamönster", "trollkonan", "jungfrudans", "jungfrutankar", "smårosor", "baldersbrå", m. fl.

Då vi i det föregående i korta drag sökt skildra den märkliga sömnads-, knyppings- och flätningkonst, som af ålder funnits och ännu fortlevver inom Malmöhus läns olika bygder, ha vi härmed vänt ett nytt och intressant blad i de skånska allmogehemmens krönikebok, detta mångsidiga praktverk, som är präntadt af outtröttligt arbetande kvinnor.

Krönikans aldrig bristande tråd är kärlek till arbete och vördnad för hemmets minnen, dessa två känslor, på hvars bärande kraft hemmets bestånd så väsentligt beror. Vägleda af dem har äfven skånefolket igenom tiderna gått sin trygga gång i de fotspår, där före dem fädren

vandrat. Väl begagnande alla möjligheter, som blifvit dem gifna, ha de hägnat och utvecklat sitt härliga land genom att där grunda säkra och goda hem, som ombonats och förskönats af trofasta kvinnohänder, hvarom ännu så många konstrika väfnader, så många fint utsmyckade sömnader och spetsar bära bud.

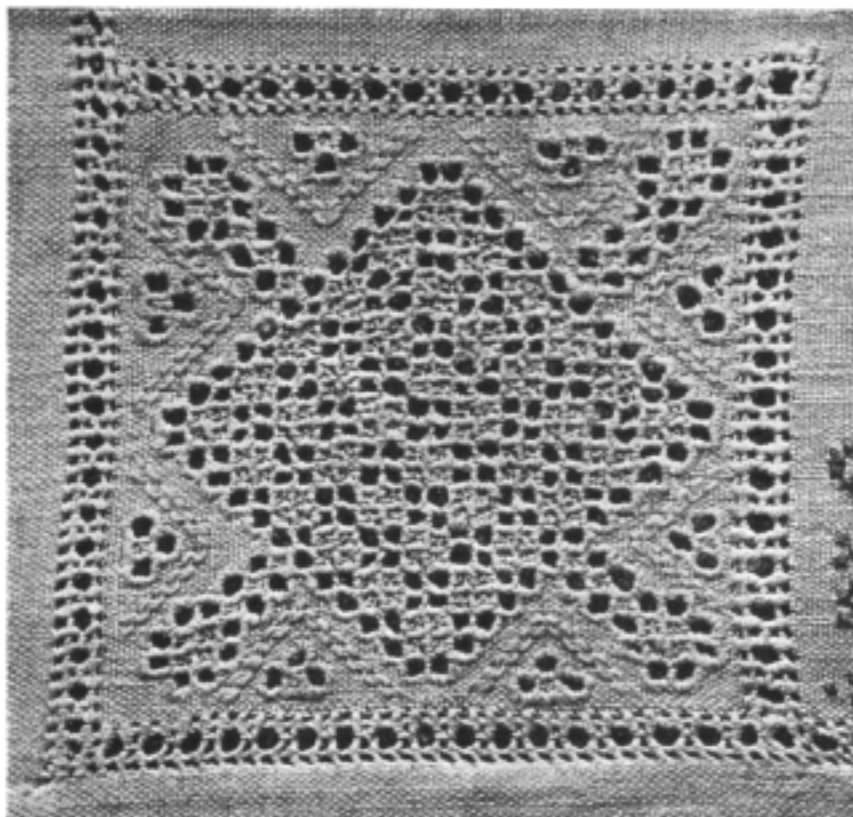

Fig. 276.

Wemmenhögs härad.

Fig. 277.

Herrestads härad.

Fig. 278.

Herrestads härad.

Fig. 279.

Herrestads härad.

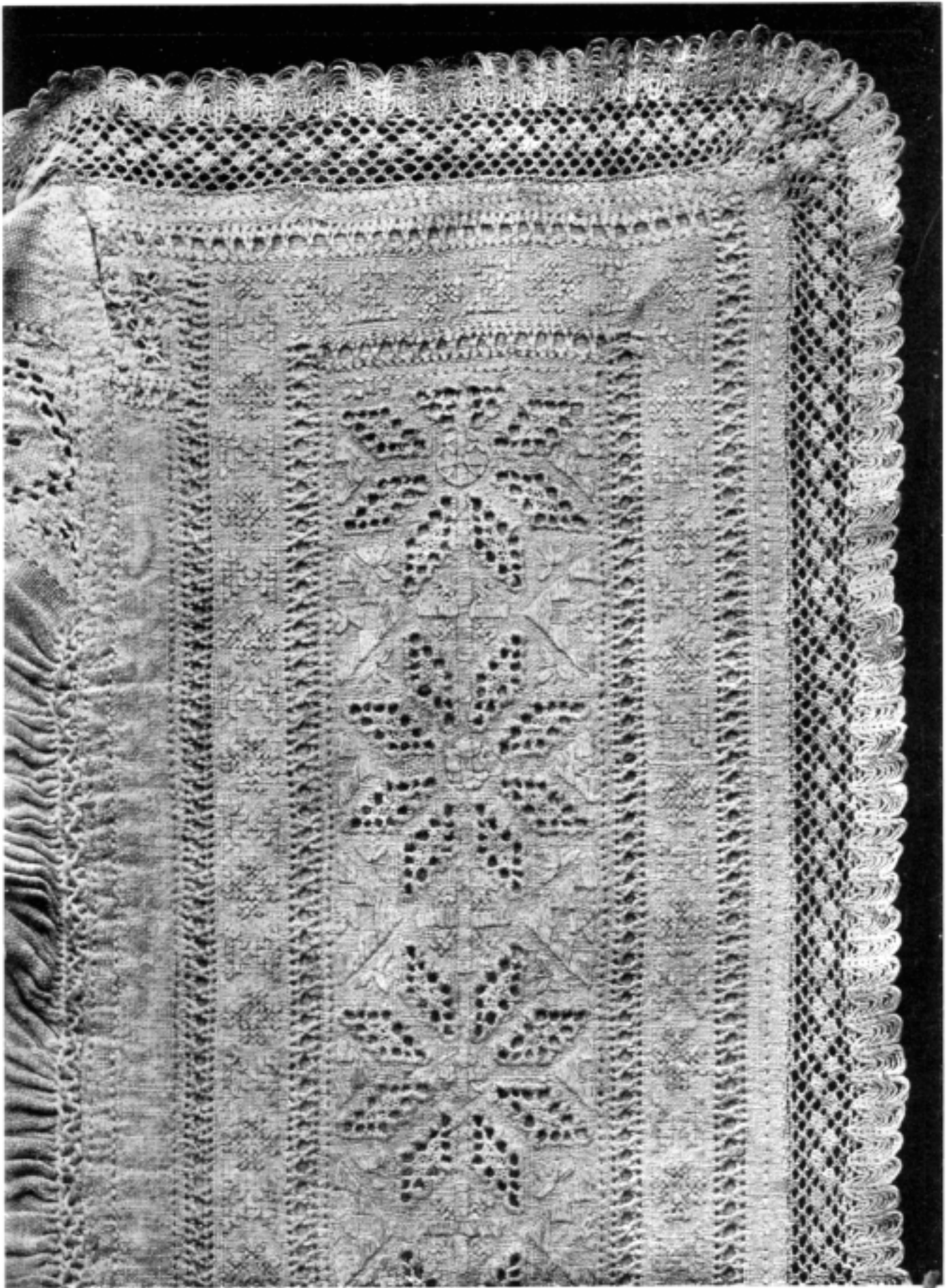

Fig. 280.

Fig. 281.

Herrestads härad.

Fig. 282.

Herrestads härad.

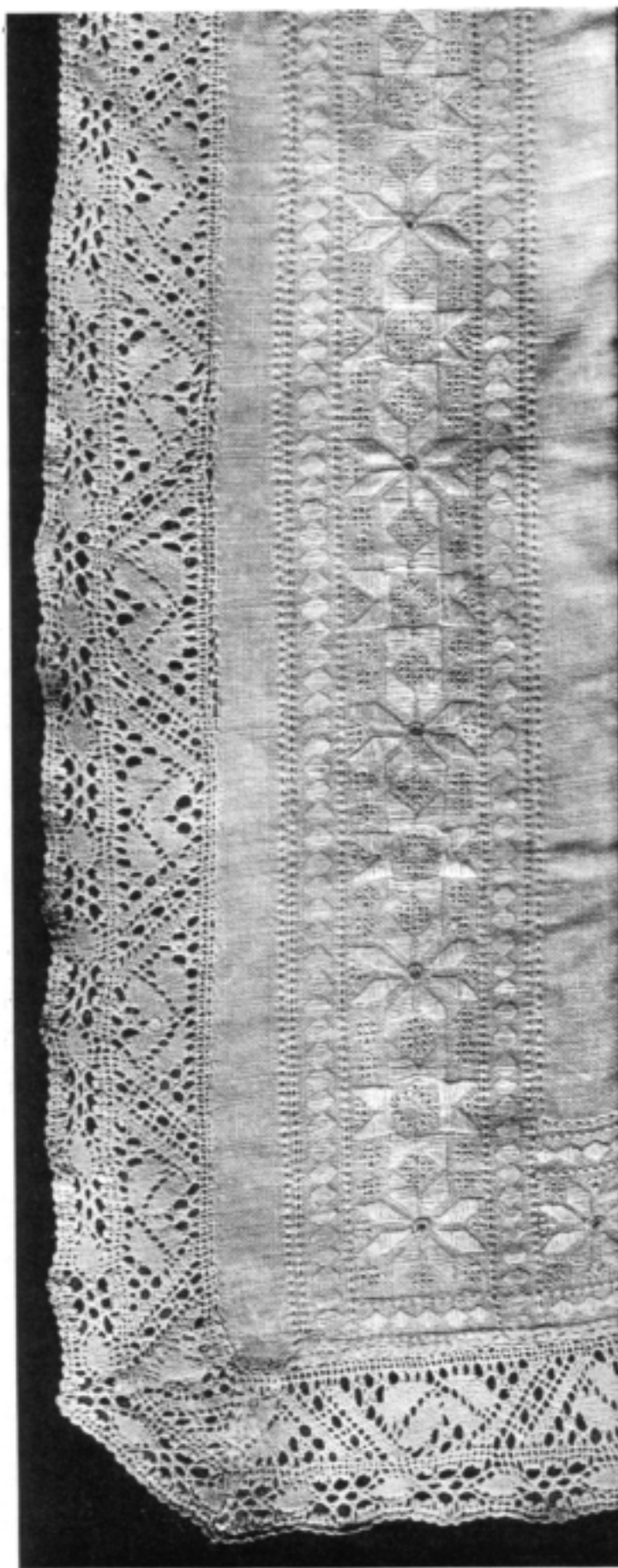

Fig. 283.

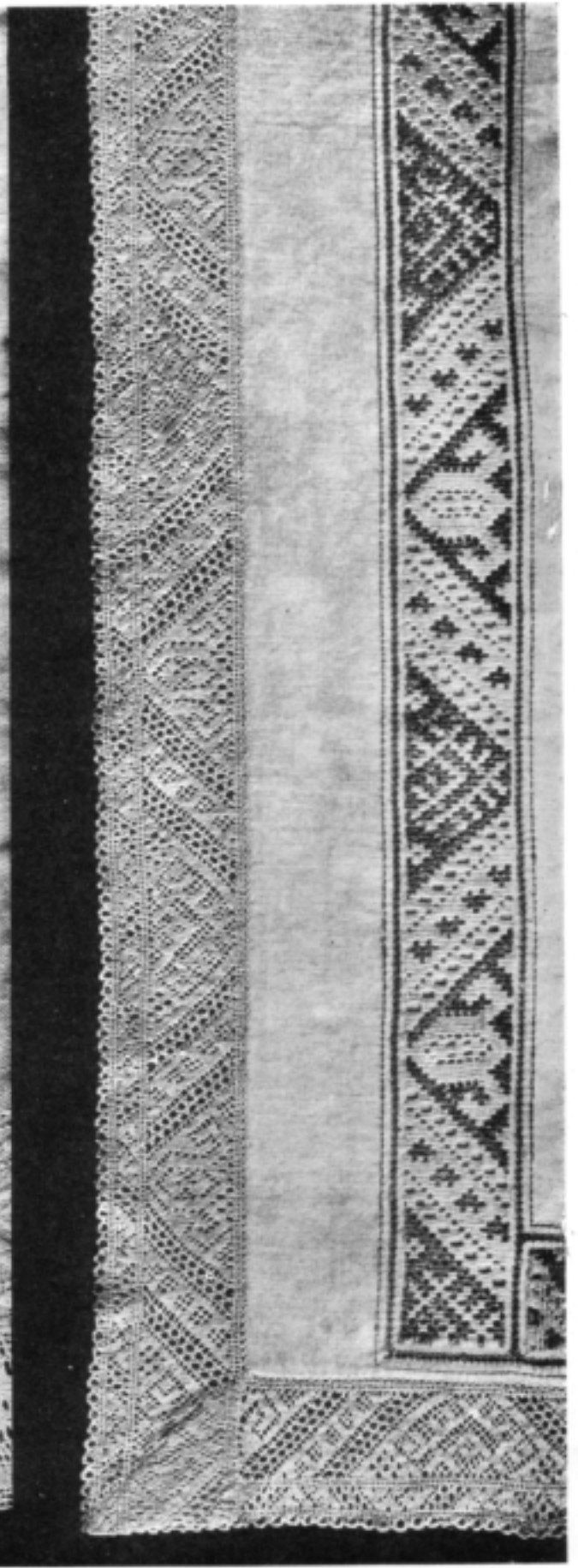

Fig. 284.

Fig. 285.

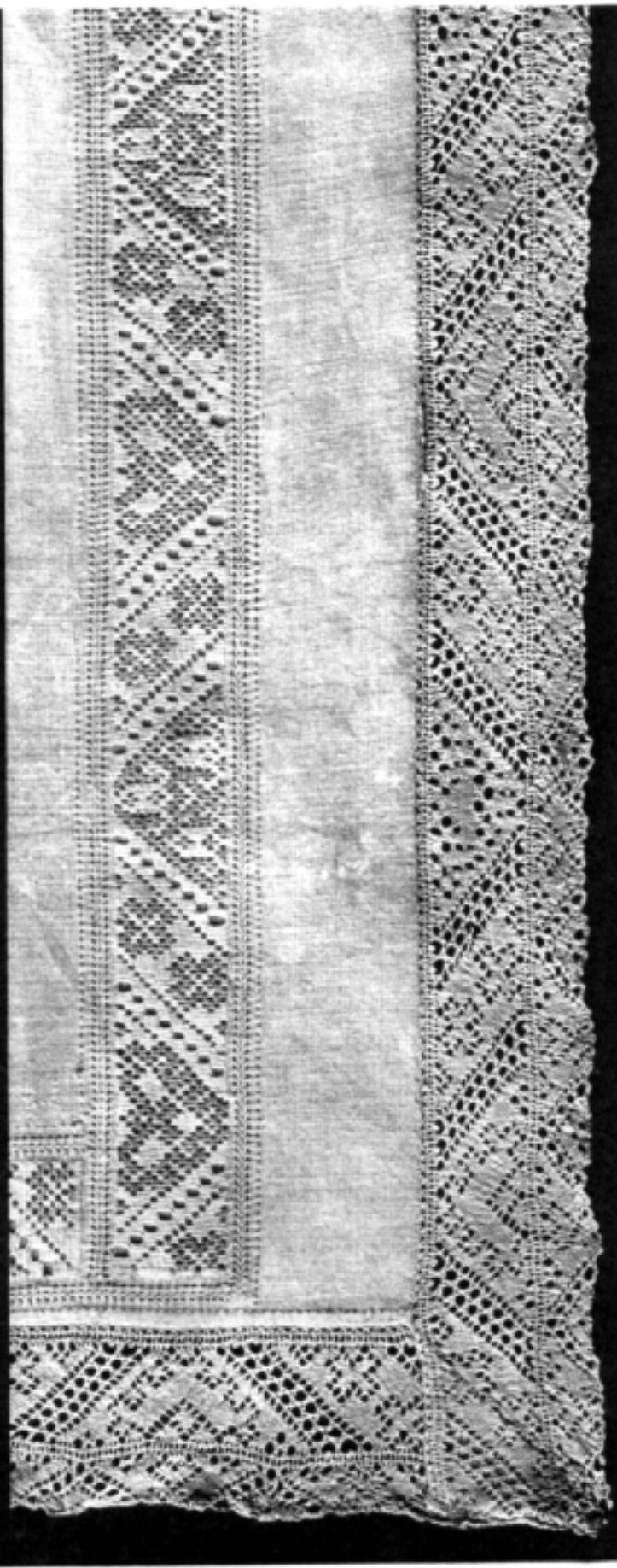

Fig. 286.

Fig. 287.

Herrestads härad.

Fig. 288.

Herrestads härad.

Fig. 289.

Herrestads härad.

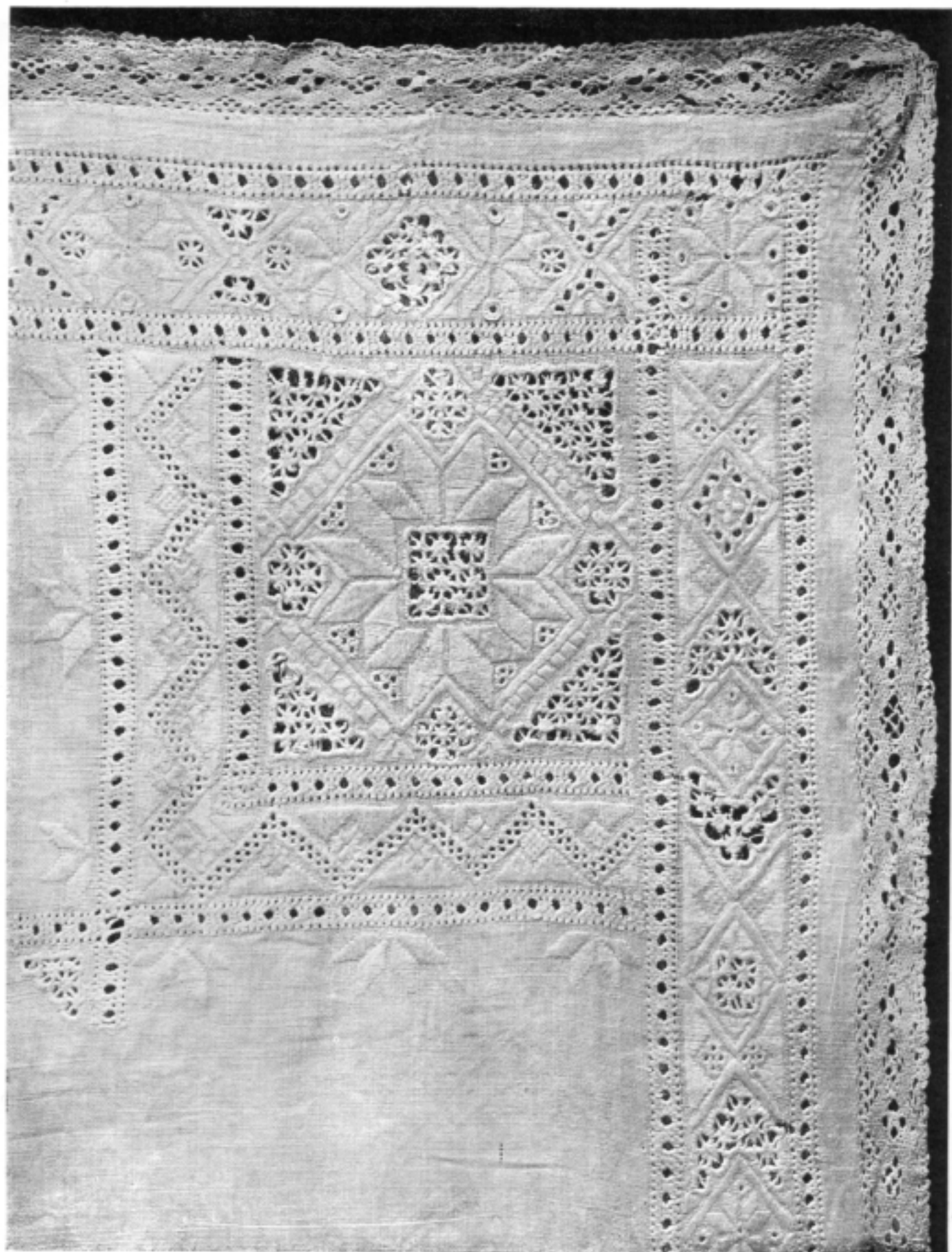

Fig. 290.

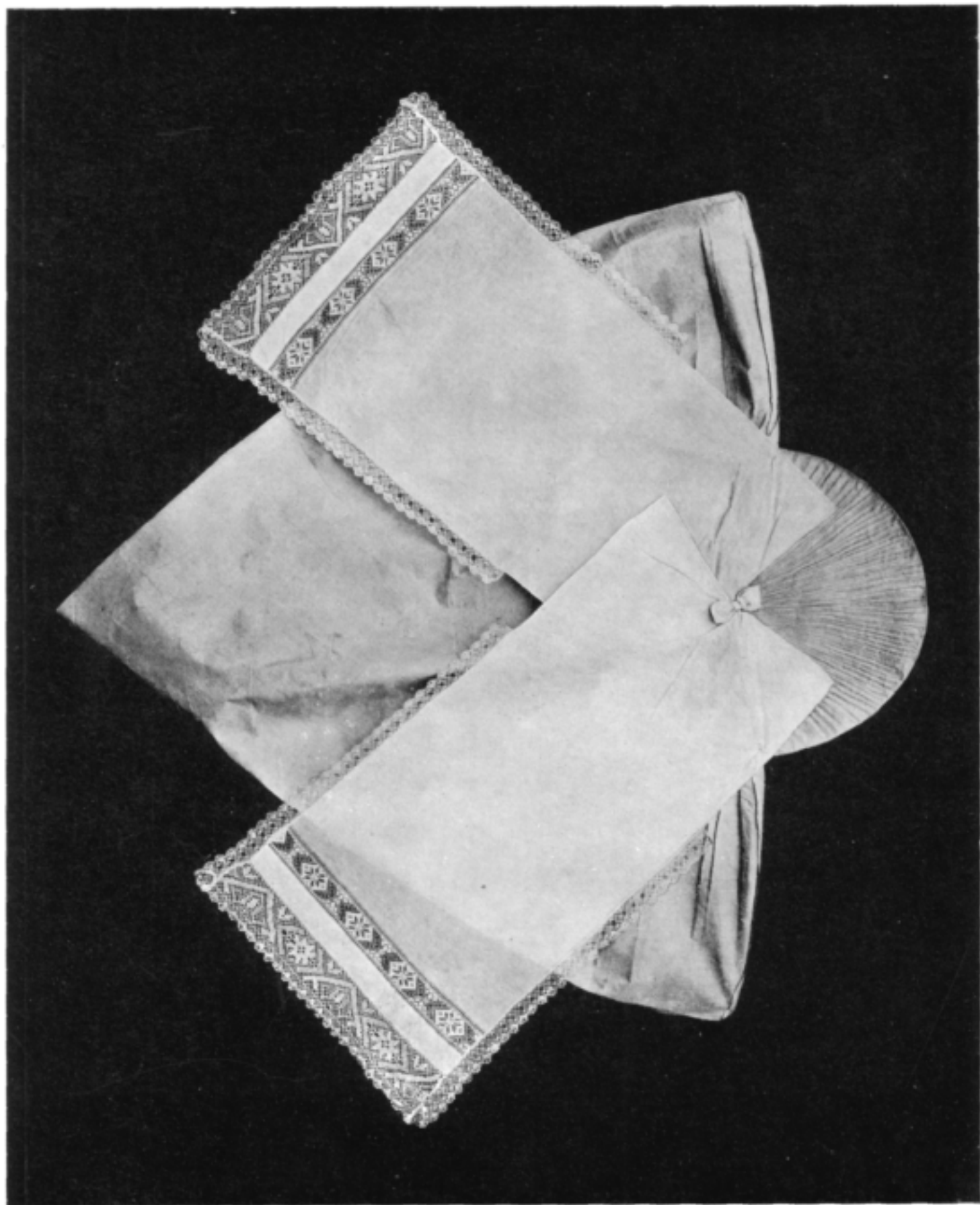

Fig. 291.

Herrestads härad.

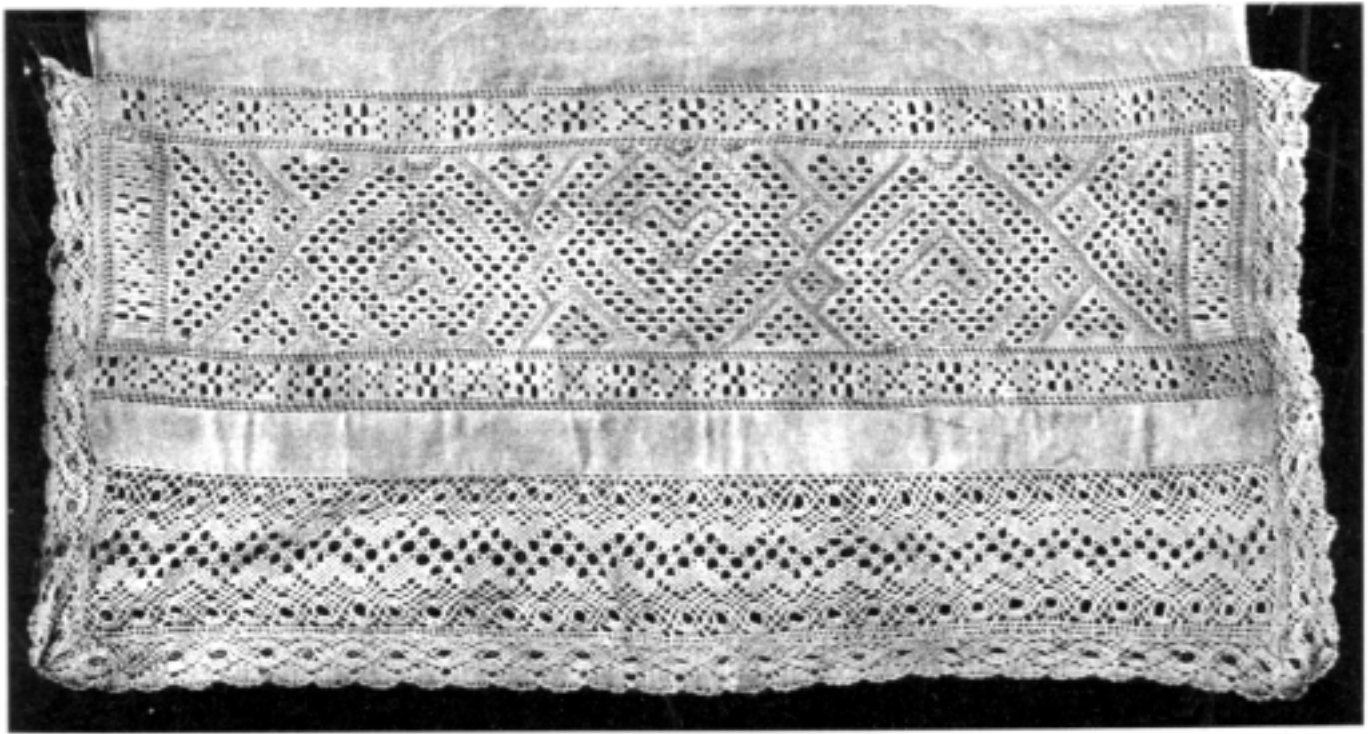

Fig. 292.

Fig. 293.

Fig. 294.

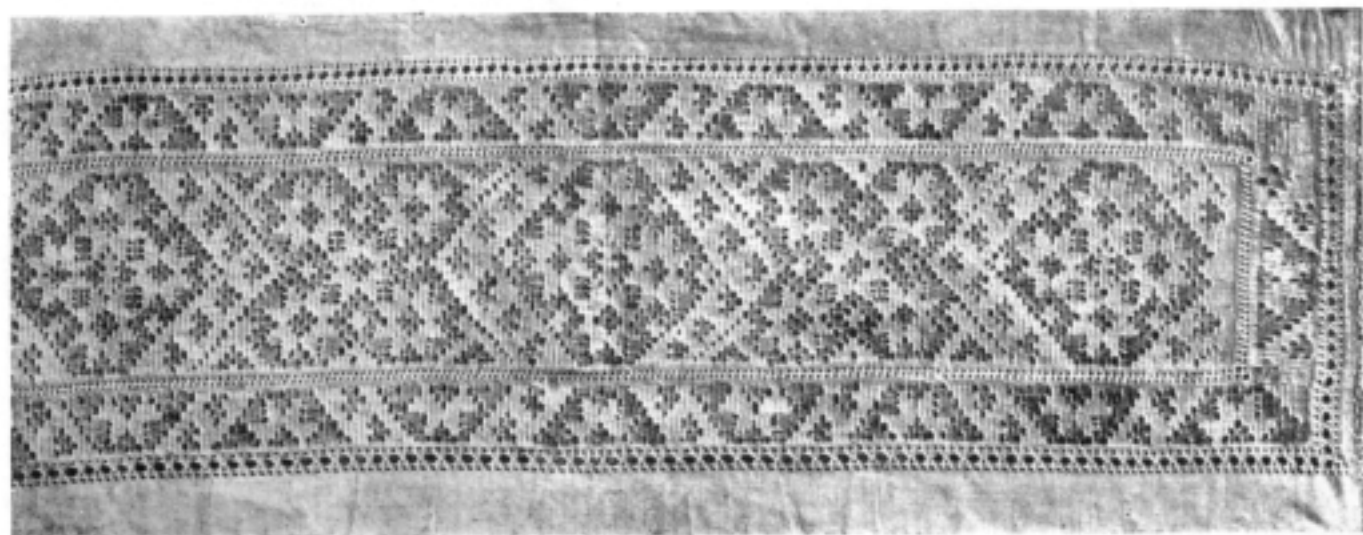

Fig. 295.

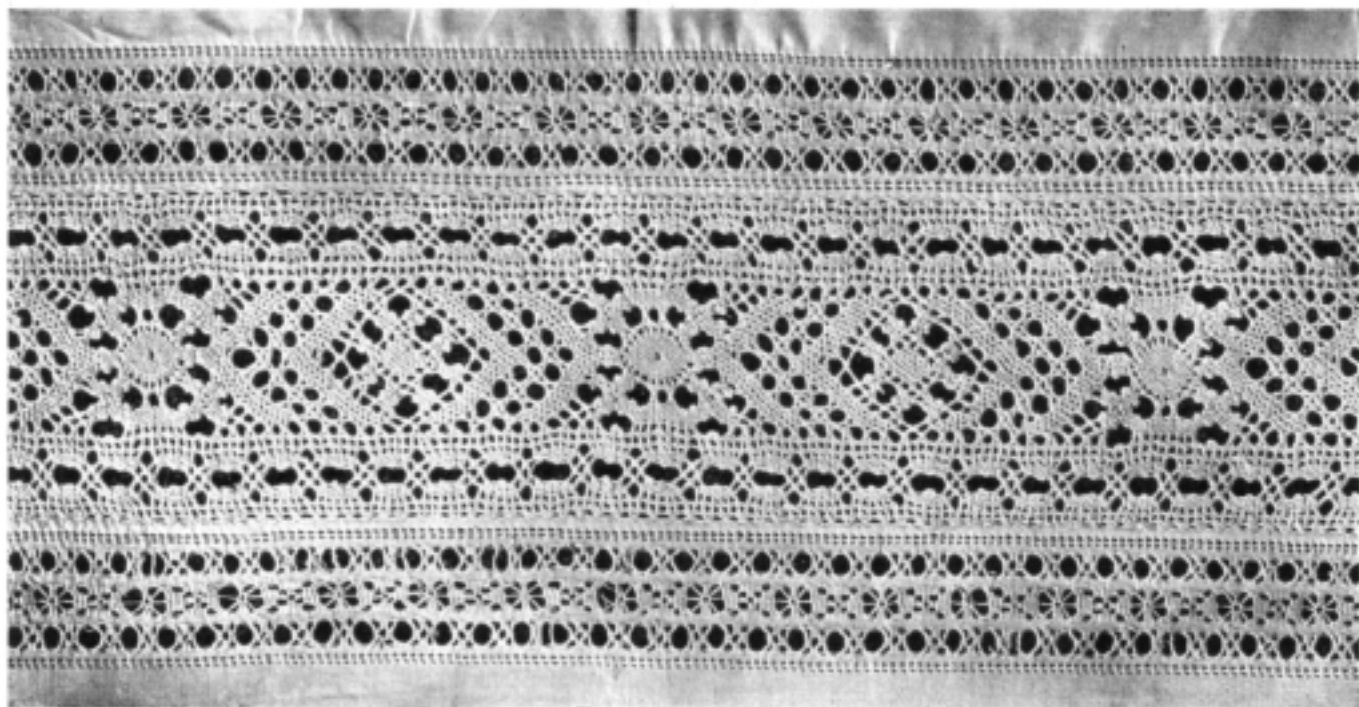

Fig. 296.

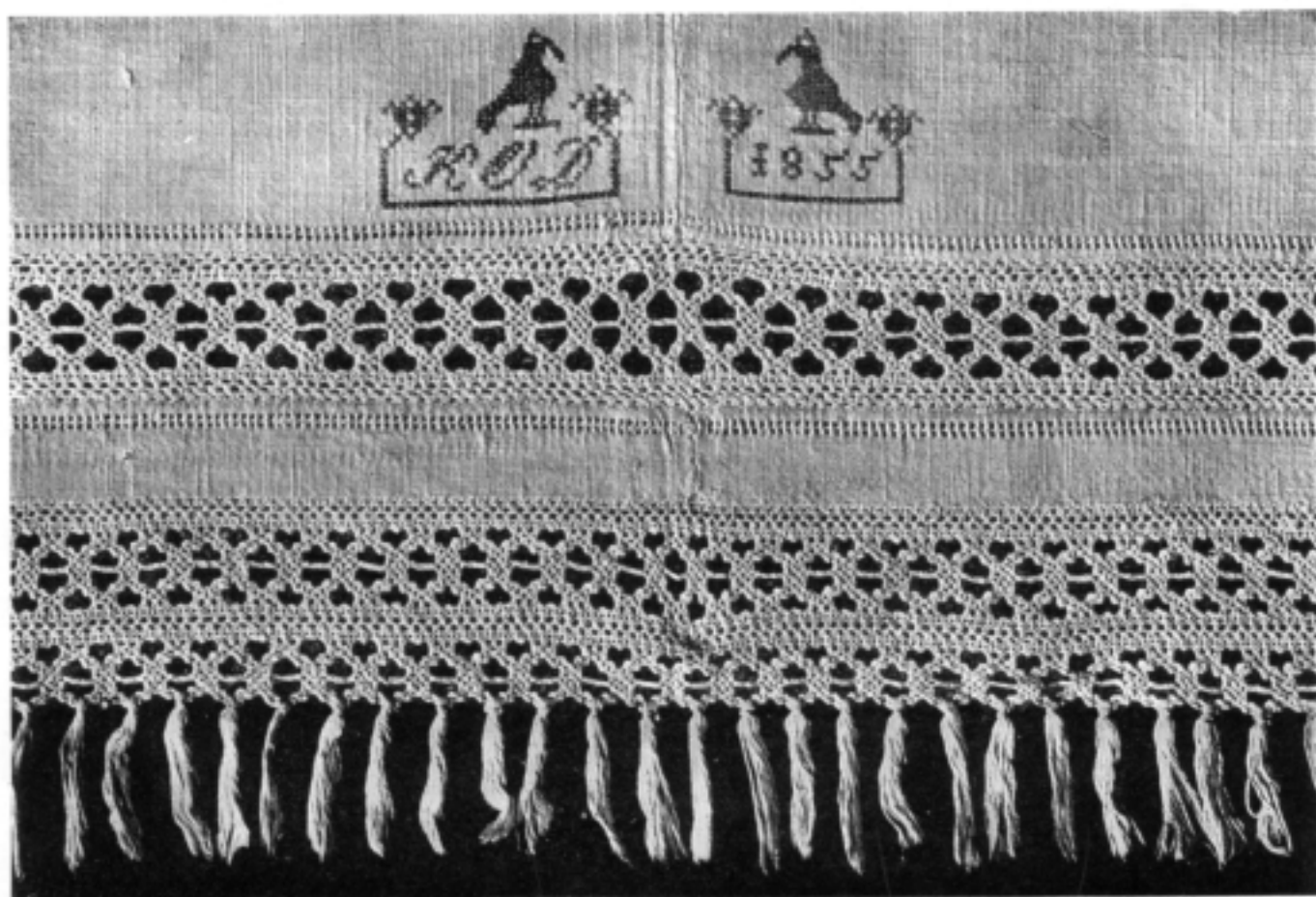

Fig. 297.

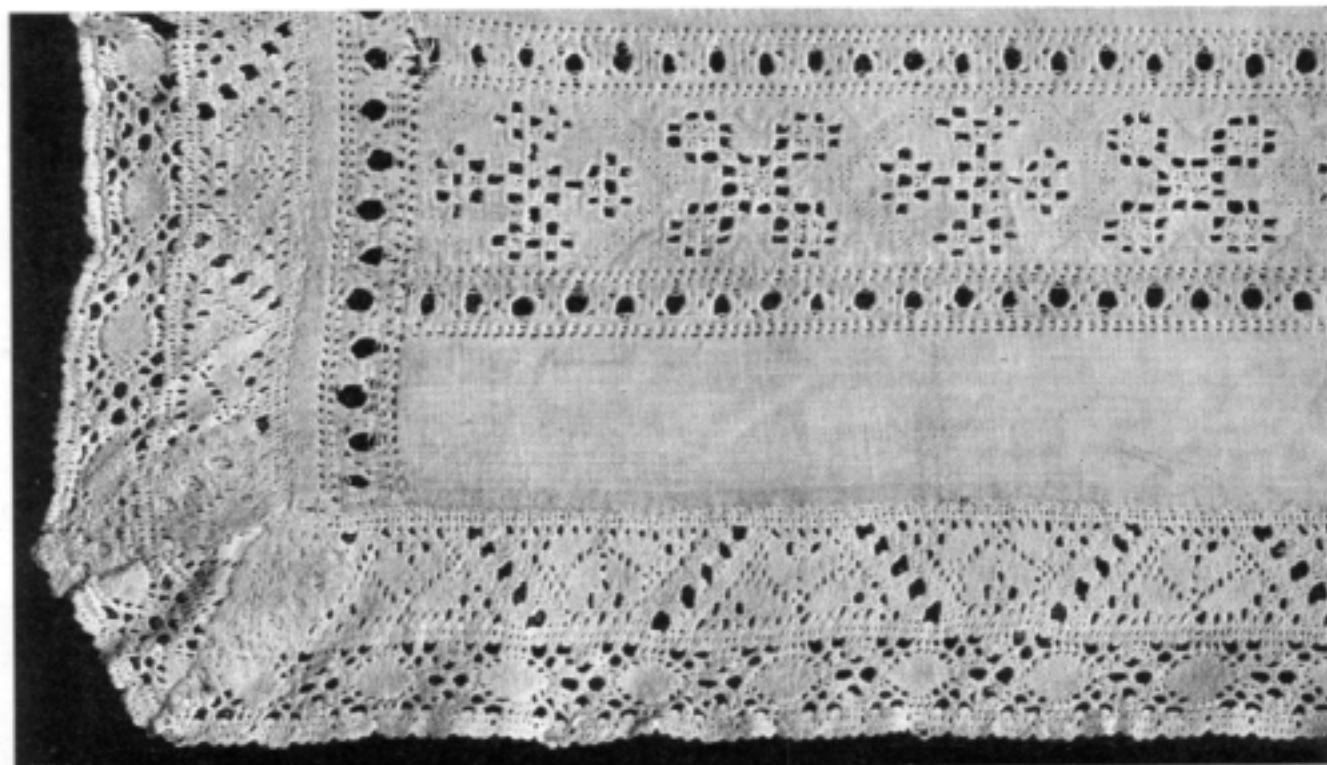

Fig. 298.

Fig. 299.

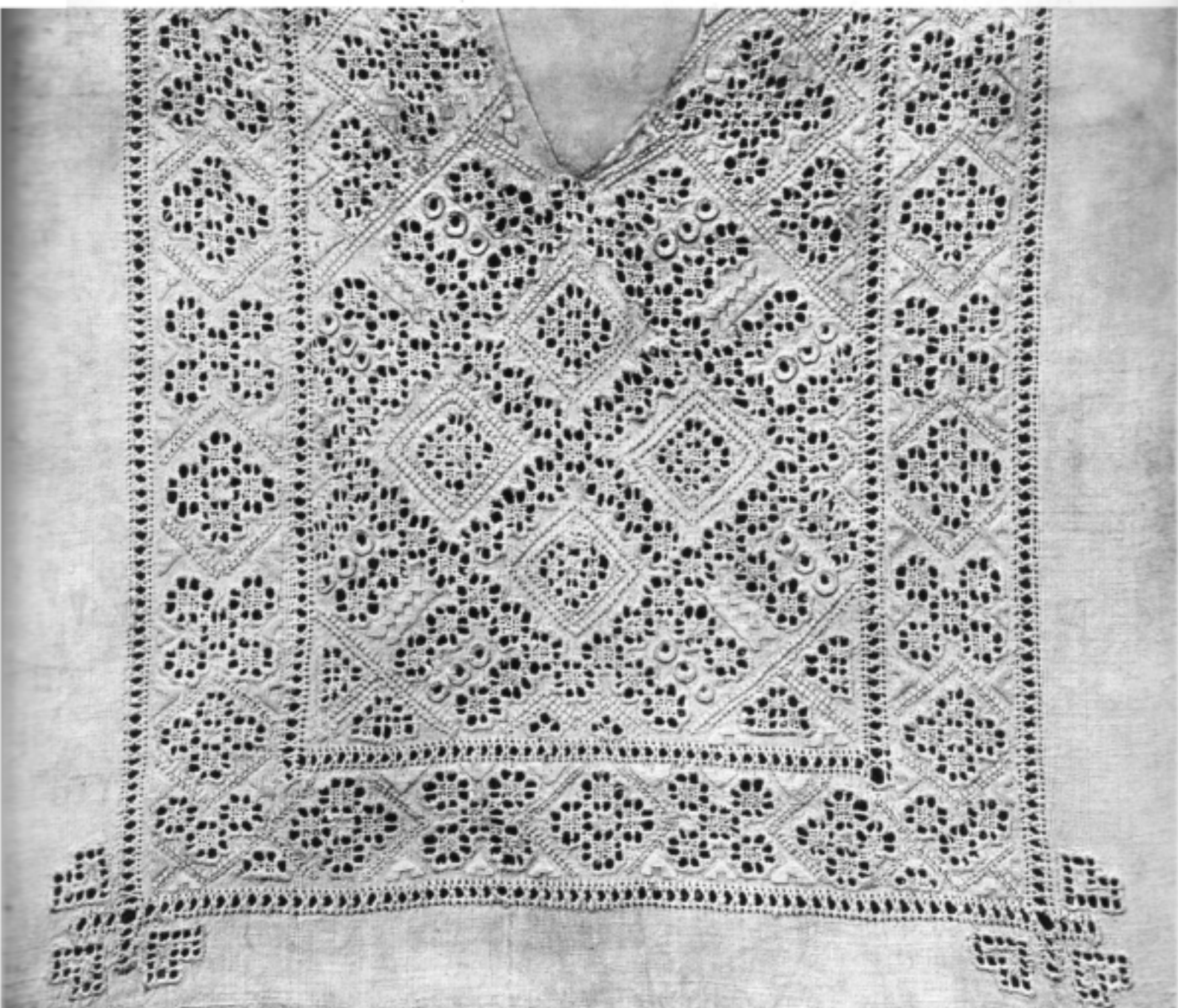

Fig. 300.

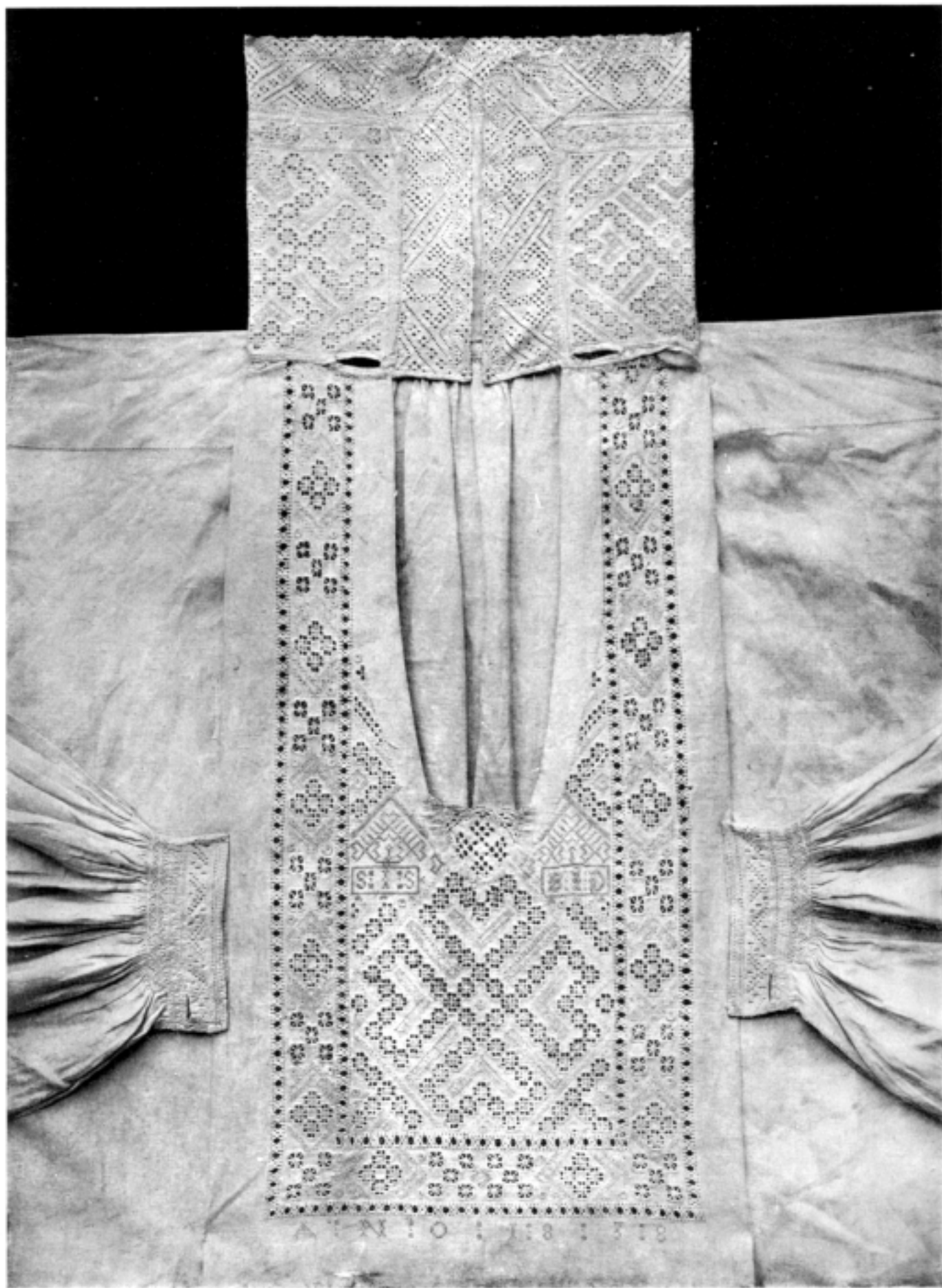

Fig. 301.

Herrestads härad.

Fig. 302.

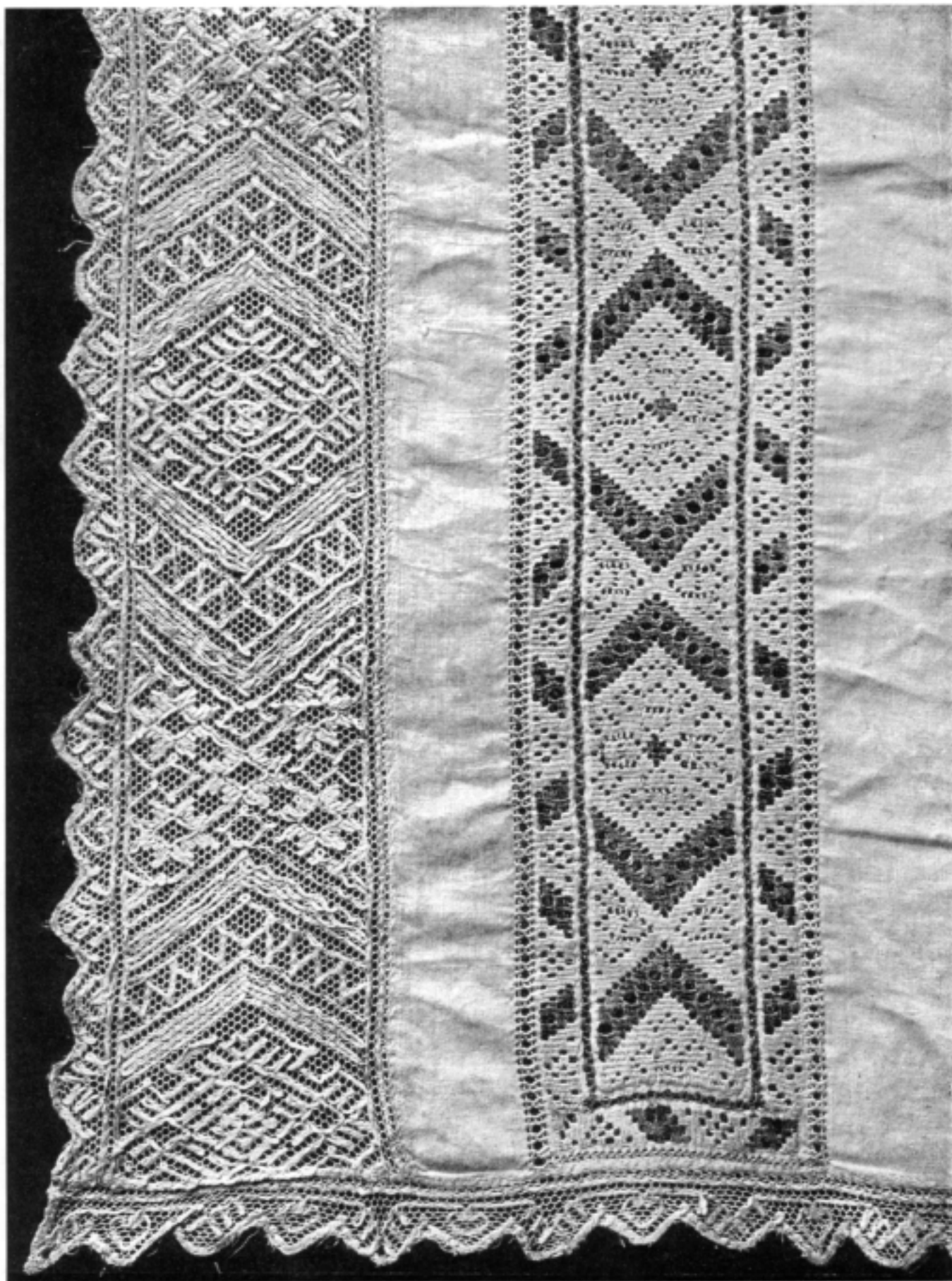

Fig. 303.

Herrestads härad.

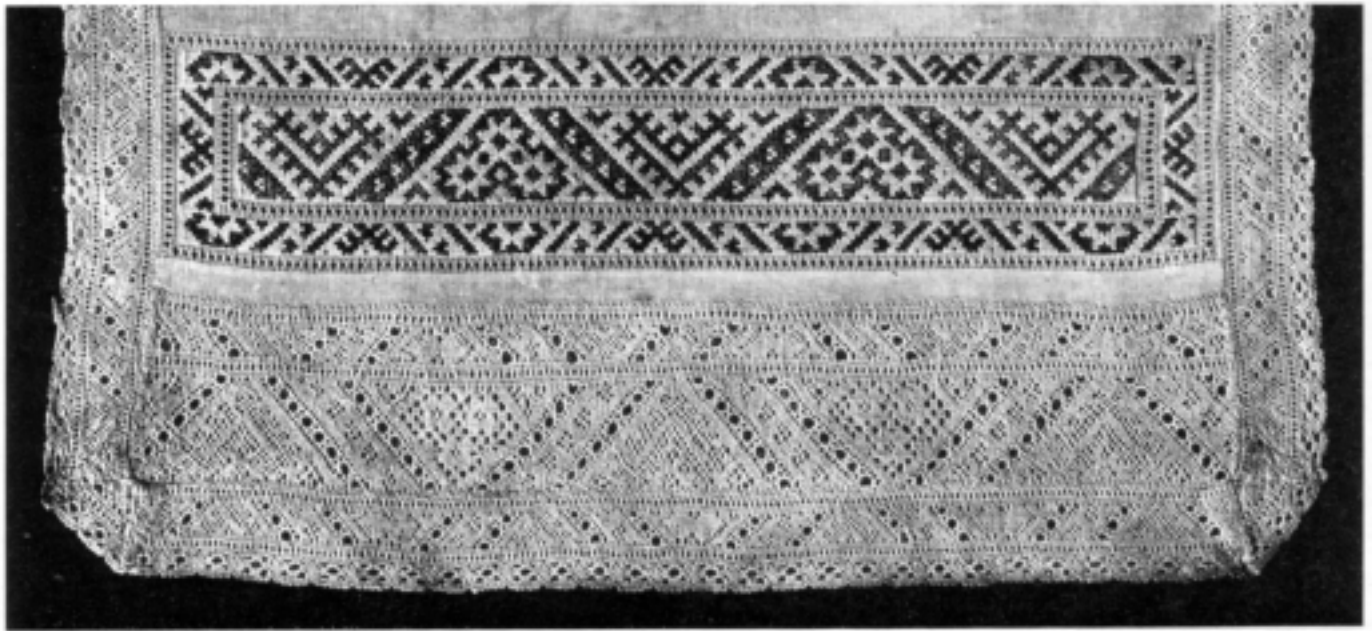

Fig. 304.

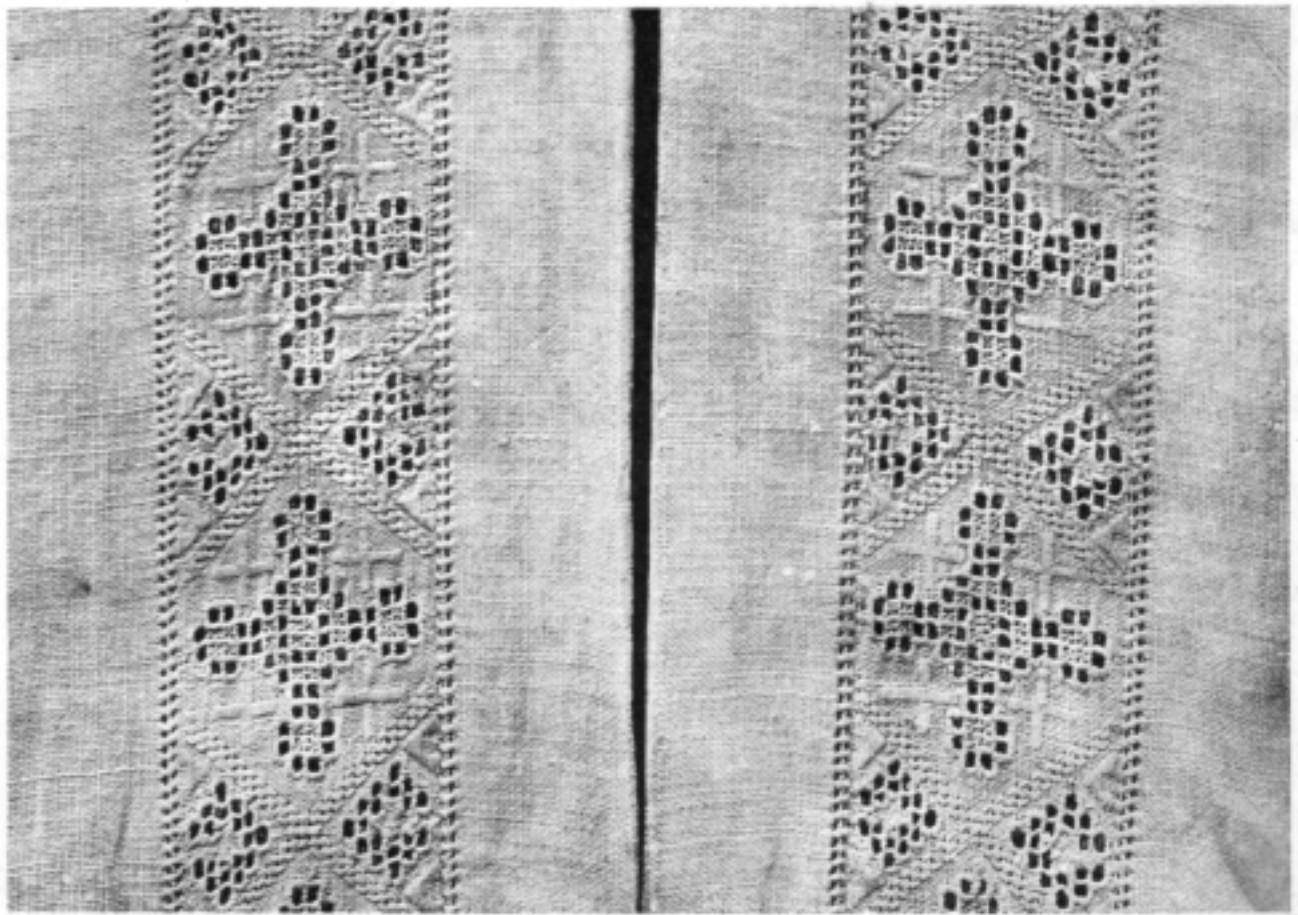

Fig. 305.

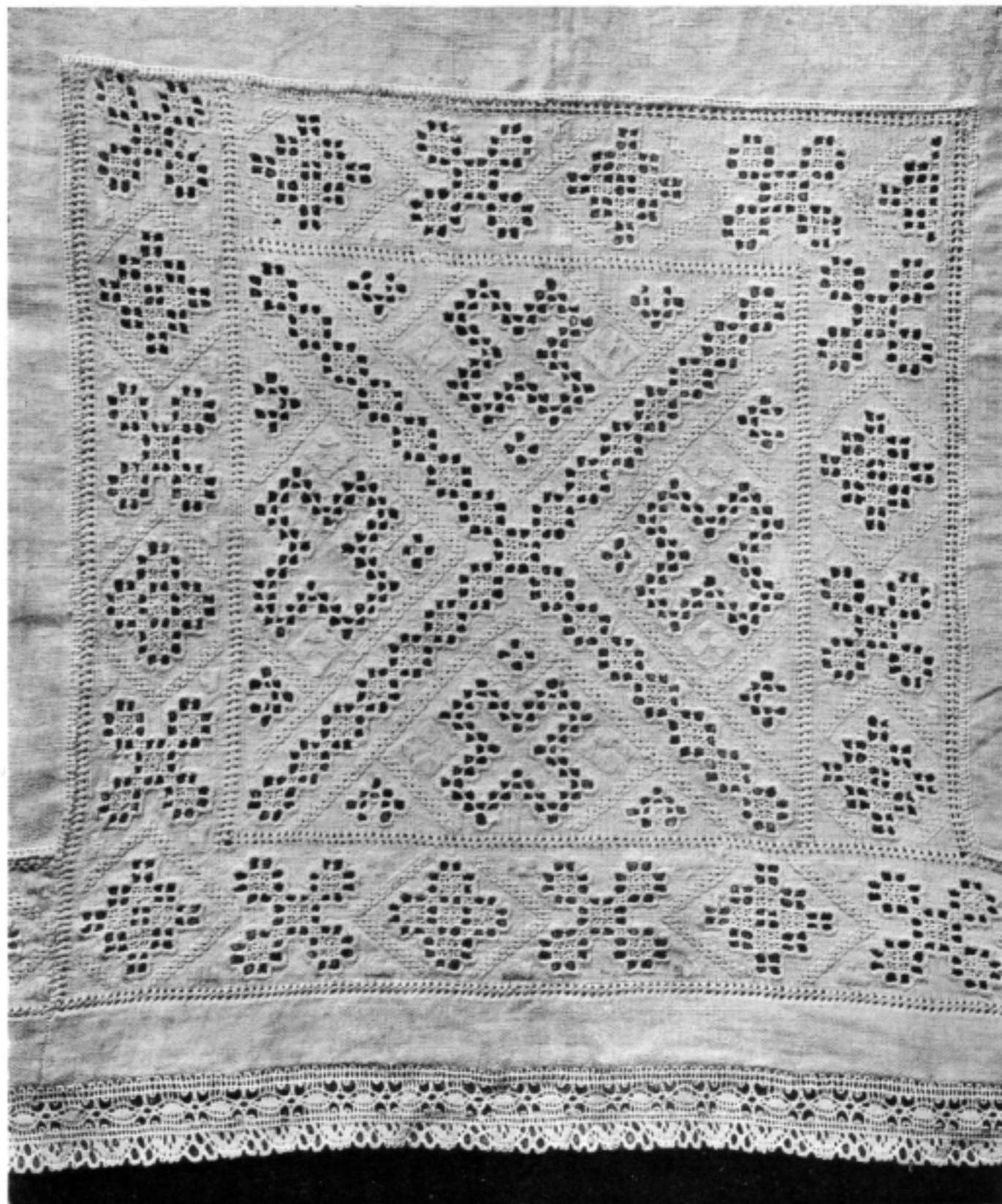

Fig. 306.

Ljunits härad.

Fig. 307.

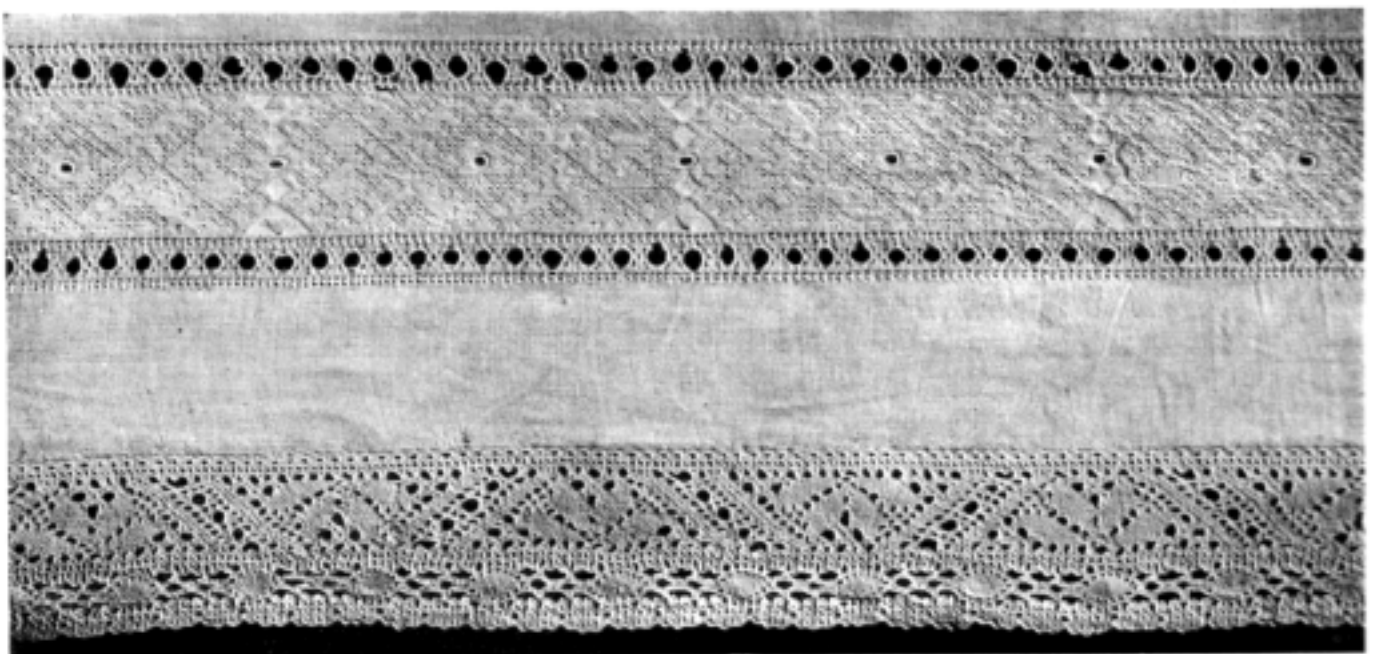

Fig. 308.

Fig. 309.

Wemmenhøgs härad.

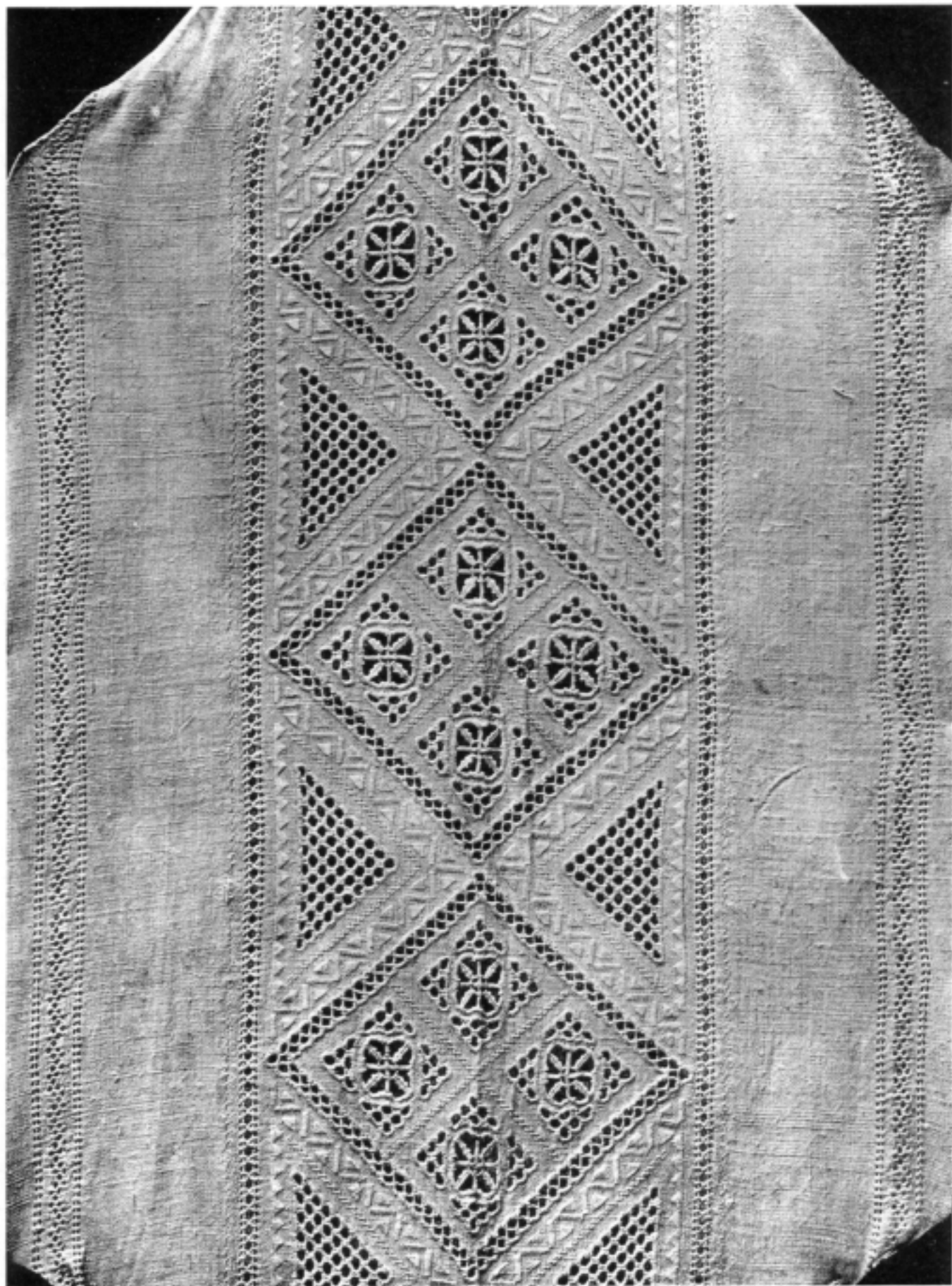

Fig. 310.

Wemmenhögs härad.

Fig. 311.

Torna härad.

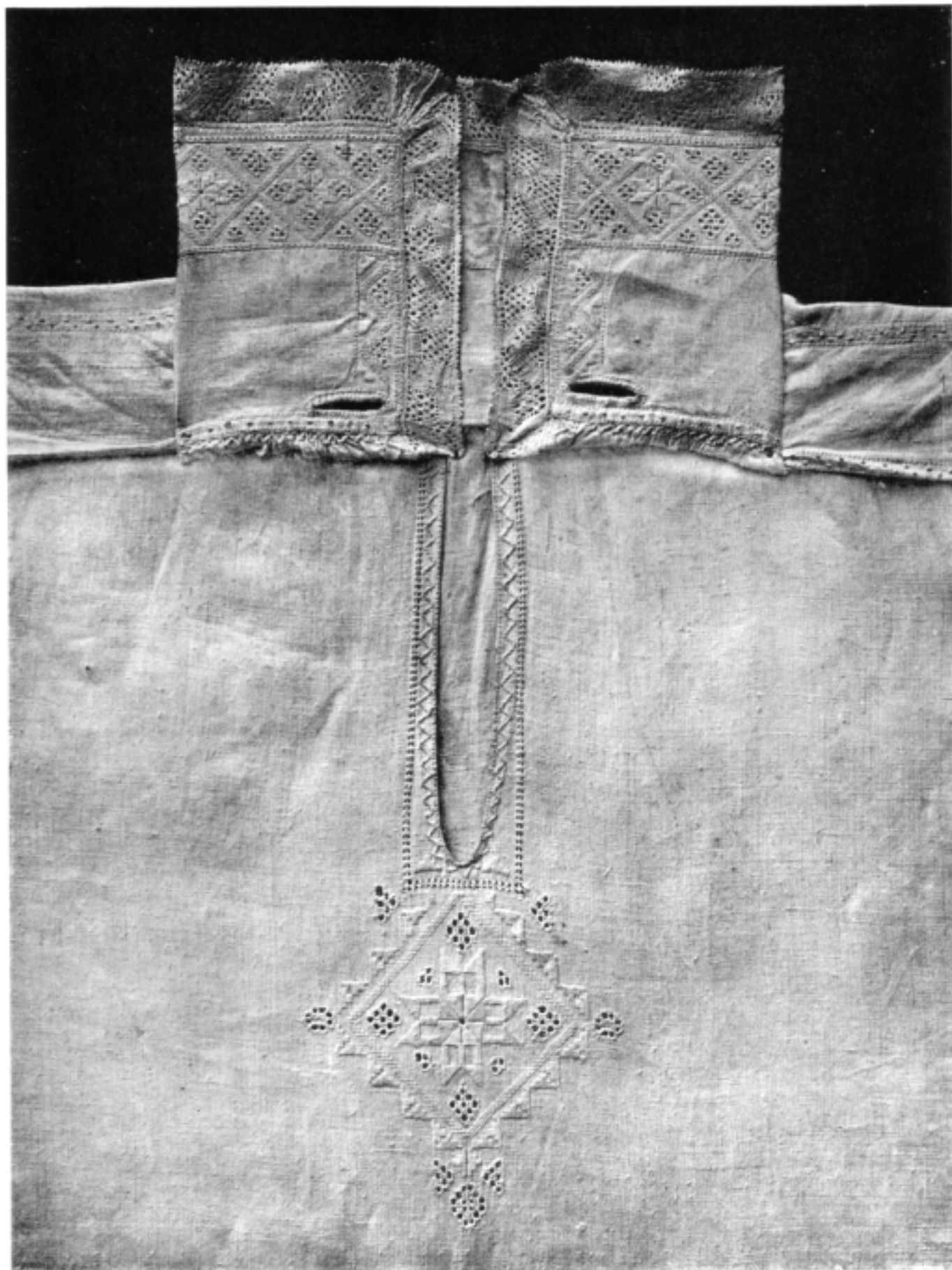

Fig. 312.

Torna härad.

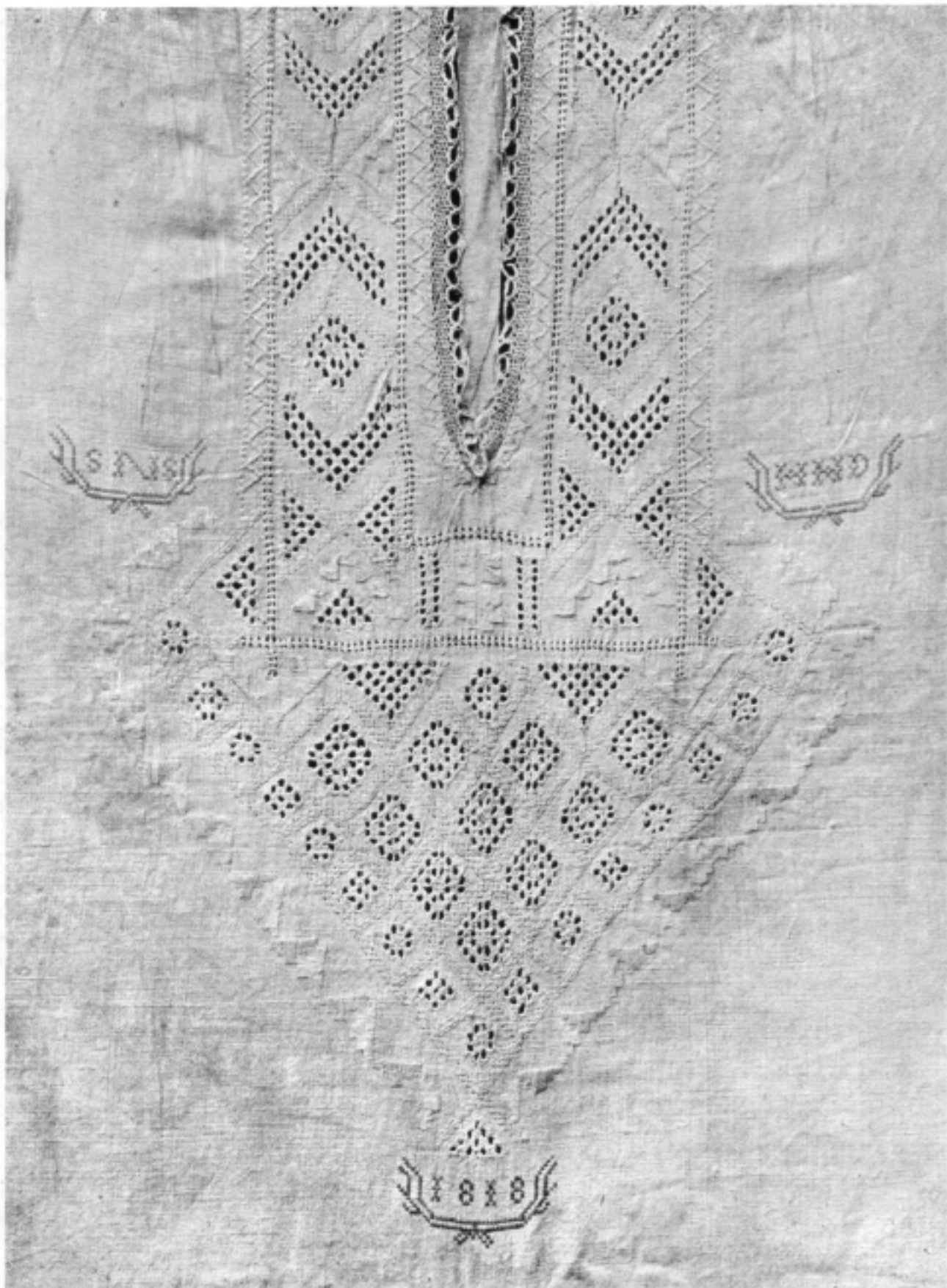

Fig. 313.

Torna härad.

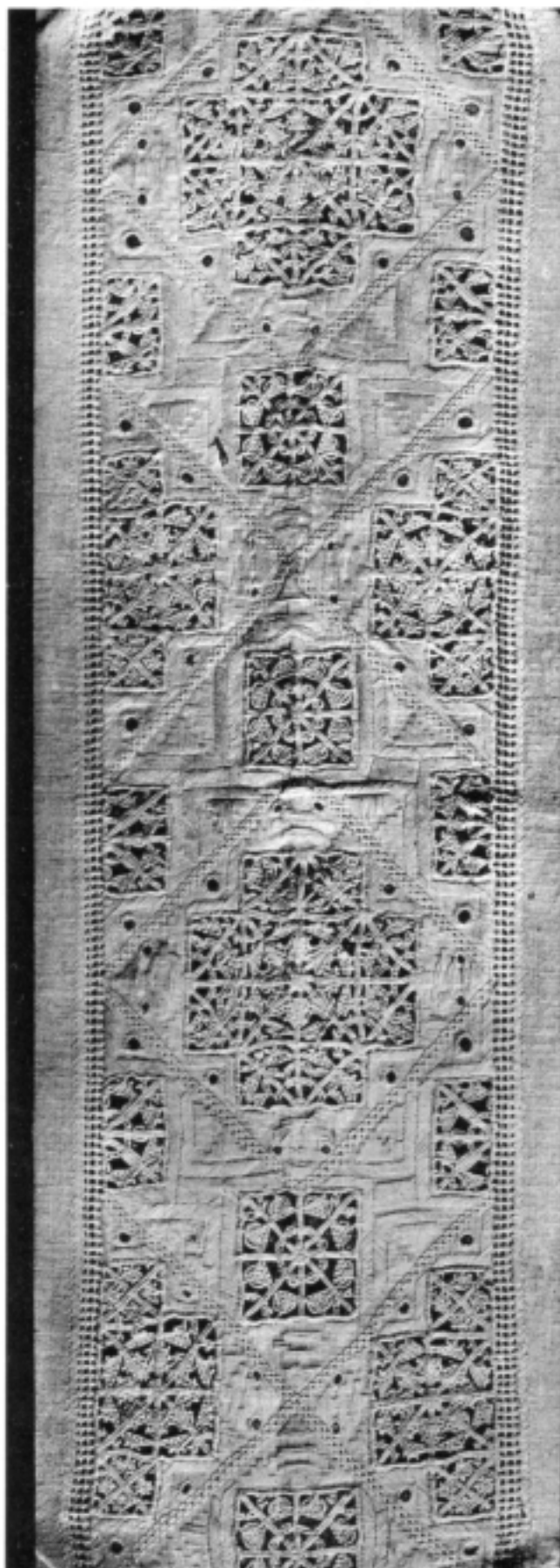

Fig. 314.

Fig. 315.